

Advies

**finan-
ciering
van
cultuur**

**RAAD
VOOR
CULTUUR**

Inhoud

3	1.	Voorwoord			
4	1.1	Afbakening en werkwijze	16	4.	Vergroten van inzichtelijkheid en toegankelijkheid van aanbod en bevorderen van de inzet van privaat kapitaal
4	1.2	Samenvatting bevindingen		4.1	Flankerend beleid
7	2.	Knelpunten	16	4.2	Vergroten van de inzet privaat geld
7	2.1	Eigen inkomsten	17	5.	Passende rol van de raden van toezicht
7	2.2	Kost gaat voor de baat uit		6.	Conclusies en advies
8	2.3	Marktfalen	20	7.	Aanbevelingen
9	2.4	Motie van de Kamerleden Ellemeets en Rutte			
11	3.	Vraag en aanbod	21		
11	3.1	Hoe groot is de koek voor het publieke stelsel?	24		
13	3.2	Aanbod hefboominstrumenten vergroten			
13	3.3	Cultuurleningen			
14	3.4	Revolverend investeringsfonds			
		Bijlage 1			Bijlage 2
		Financieringsbehoeften:	42		Verkennd overzicht inkomsten cultuursector 2017
29	1.1	Filmproductie			Bijlage 3
31	1.2	Letteren			Adviesaanvraag
32	1.3	Ontwerpsector	43		Bijlage 4
34	1.4	Podiumkunsten			Gesprekspartners
36	1.5	Beeldende kunst			
38	1.6	Musea	46		
40	1.7	Monumenten en archeologie			
47		Colofon			

1. Voorwoord

De culturele sector is de afgelopen acht jaar uitgedaagd om artistiek-inhoudelijk te innoveren, nieuwe relaties met het publiek aan te gaan en financieringsmiddelen te zoeken buiten het publieke domein. Hier ging een periode aan vooraf van brede bezuinigingen, ook op cultuursubsidies, en – in de nasleep daarvan – afschaffing van sectorspecifieke regelingen, zoals regelingen om makers in de culturele sector tegemoet te treden en hun positie op de arbeidsmarkt te verstevigen, en regelingen die dienden om de vraag te stimuleren en continuïteit van productie te waarborgen.^[1]

Sinds 2012 zijn door de overheid diverse alternatieve stimuleringsregelingen in het leven geroepen om de culturele sector te helpen nieuwe geldbronnen aan te boren en meer eigen inkomsten te verwerven. De maatregelen van het ministerie van OCW zijn gericht op het stimuleren van geefgedrag, met fiscale voordelen voor de gevers, en op bevordering van het ondernemerschap in de sector. We zijn inmiddels zeven jaar verder en staan aan de vooravond van de introductie van een nieuw stelsel. Het is in het licht daarvan goed om na te gaan welke financieringsinstrumenten kansrijk zijn en in de toekomst door de overheid ondersteund en/of verder ontwikkeld kunnen worden.

De adviesaanvraag van de minister van OCW roept fundamentele vragen op over de verantwoordelijkheden van overheden voor het publieke belang en op welke wijze dat belang het beste is gediend. In het WRR-rapport ‘Filantropie op de grens van overheid en markt’ staat dat er grenzen zijn aan wat er van private geldbronnen verwacht mag worden. In het rapport wordt onder meer verwezen naar de bezuinigingen op subsidies voor kunst en cultuur die gepaard gingen met een beroep op filantropie en het fiscaal aantrekkelijker maken van giften aan kunst en cultuur. Er zijn grote verschillen in de mate waarin culturele instellingen in staat zijn om een beroep te doen op filantropie. Daarom vraagt de WRR zich af waar de verantwoordelijkheid van de overheid begint en ophoudt, en waar er ruimte is voor filantropie.^[2]

In de adviesaanvraag verzoekt de minister de raad vooral te verkennen welke voorheen minder gebruikelijke financieringsvormen voor cultuur in beeld zijn gekomen en doorontwikkeld zouden kunnen worden. Aanvullend vraagt zij de raad te adviseren hoe de toepassing van deze financieringsvormen kan worden vergroot en of de overheid hieraan kan bijdragen. Daarnaast verzoekt de minister ook om aandacht te besteden aan de motie van de Kamerleden Ellemeet en Rutte, waarin de toegankelijkheid van generieke stimuleringsmaatregelen voor zelfstandige kunstenaars ter discussie wordt gesteld; een en ander naar aanleiding van een inventarisatie die is uitgevoerd in opdracht van het overleg Beeldende Kunst Nederland.^{[3] [4]}

Er is in de gehele sector een roep om meer publiek geld. De keuze van het huidige kabinet om 80 miljoen euro structureel extra ter beschikking te stellen vanaf 2020 is dan ook met enthousiasme ontvangen. Voor de raad is de vraag urgent hoe dit bedrag effectief kan worden besteed; hoe kunnen de middelen het

1
WWIK, verlaagd btw-tarief, schrappen uitzonderingsregel voor podiumkunstenaars voor WW, schrappen belastingvoordeel voor beleggen in Cultuur per 2013.

2
‘Filantropie op de grens van overheid en markt’, WRR, pagina 25-26, oktober 2018.

3
34 775 VIII Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2018. Nr. 20 Motie van de leden Ellemeet en Rutte. Voorgesteld tijdens het Wetgevingsoverleg van 13 november 2017.

4
[Handreiking kunstenaars \(pdf\)](#), gefaciliteerd door het Mondriaan Fonds en uitgevoerd in nauw overleg met FNV Kiem, de Beroepsvereniging Beeldend Kunstenaars en Subsidiebureau, september 2016.

beste worden ingezet om de doelstellingen van het cultuurbeleid te realiseren en welke knelpunten kunnen ermee worden aangepakt? Deze vragen zal de raad in het stelseladvies beantwoorden; ze zijn geen onderdeel van dit advies.

1.1 Afbakening en werkwijze

De raad heeft zich bij de beantwoording van de adviesaanvraag gericht op dat deel van de sector dat gebruikmaakt van de subsidiemogelijkheden van de overheden en cultuurfondsen. Daar vervullen instellingen en makers vaak een rol in het cultuurbeleid; zij geven uitvoer aan beleidsthema's als experiment, inclusie, artistiek-inhoudelijke vernieuwing en innovatie.

Voor de knelpuntenanalyse heeft de raad bronnenonderzoek verricht aan de hand van negen achtergrondrapporten die in de adviesaanvraag naar voren worden gebracht.^[5] Deze rapporten brengen onderdelen van de vraagstelling in kaart, bevatten verschillende analyses en geven suggesties voor oplossingen. We hebben de bevindingen en aanbevelingen eruit gedestilleerd en op basis daarvan zijn we met een aantal partijen uit de culturele sector in gesprek gegaan. Zo is er een expertmeeting georganiseerd met betrokkenen binnen en buiten de cultuursector, zowel praktijkmensen als onderzoekers, vragers en aanbieders van financiering, publiek en privaat. Een lijst met namen van de deelnemers is als bijlage aan dit advies toegevoegd.

De bevindingen uit het bronnenonderzoek en de expertmeeting zijn voorgelegd aan de Rijkscultuurfondsen. In een uitgebreide consultatie is de aandacht vooral uitgegaan naar de experimenten van de fondsen met alternatieve financiering in de vorm van bijvoorbeeld revolverende leningen, de *cash rebate-regeling*, matchingsregelingen, garanties en crowdfunding. In een bijlage is van alle fondsen een overzicht opgenomen van de actuele ontwikkelingen op het gebied van alternatieve financieringsinstrumenten.

De raad heeft een beroep gedaan op diverse partijen die cultuurcijfers verzamelen. Om een overzicht te krijgen van de omvang van de geldstromen in de culturele sector, heeft de Boekmanstichting op verzoek van de raad een rapportage opgesteld.^[6]

1.2 Samenvatting van bevindingen

De raad is positief over de toename van minder gebruikelijke financieringsinstrumenten voor zowel de bekostiging van instellingen als voor de investeringen in projecten. De sector is er in het geheel genomen in geslaagd om meer (eigen) inkomsten te verwerven. Door middel van een gezonde financieringsmix hebben instellingen en individuele makers hun financiële risico's beter weten te spreiden. Er zijn bovendien ook positieve effecten van financieringsinstrumenten opgetreden, zoals het benutten van garantiefondsen en crowdfunding, waarmee een nieuwe, directe relatie met stakeholders en publiek kan worden aangegaan.

Tegelijkertijd moeten we constateren dat de nieuwe financiële instrumenten en de aangeboorde, ongebruikelijke financieringsbronnen geen heilige graal zijn. We zien dat de zoektocht naar nieuwe verdienmodellen en verbreding van de financieringsmix instellingen in een spagaat kunnen brengen tussen cultureel-maatschappelijke en zakelijke belangen.

⁵ 'Cultuur naar vermogen', SEO Economisch Onderzoek, 2011; 'Show me the money', Dutch Creative Council, 2015; 'Towards more efficient financial ecosystems: innovative instruments to facilitate access to finance for the cultural and creative sector', European Union, 2016; 'Onderzoek naar de mogelijkheden van aanvullende financiering voor de culturele sector', Idea Consult, 2016; 'Verkenning naar financieringsmogelijkheden voor ondernemers en de toegankelijkheid voor (beeldend) kunstenaars', BKNL, 2016; 'De kunst van het lenen', Cultuur+Ondernemen, 2016; *Passie gewaardeerd*, SER en Raad voor Cultuur, 2017; 'Evaluatie Programma Ondernemerschap Cultuur', DSP, 2017; 'Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector', Kunsten '92, 2017.

⁶ 'Overzicht financieringsstromen in de culturele sector', Boekmanstichting, 2 oktober 2018.

Het aantrekken van privaat geld, het vinden van nieuwe geldbronnen en het experimenteren met nieuwe verdienmodellen vragen daarnaast om extra inspanningen en investeringen, waarvan de omvang vaak buiten het bereik ligt van kleine instellingen en individuele makers. De input van privaat geld is weliswaar gegroeid, waardoor de ‘koek’ spreekwoordelijk iets groter is geworden, maar het aandeel privaat geld blijft relatief bescheiden in vergelijking met de subsidies van gemeenten, provincies en het Rijk. Zelfs al zou de sector er door *capacity building* en de inzet van meer hefboominstrumenten erin slagen om het bedrag van de alternatieve financiering te verdubbelen, dan blijft het aandeel op het totaal nog steeds bescheiden.

Uit het bronnenonderzoek kwam een aantal rode draden naar voren.
Kort samengevat:

- In het cultuurbeleid van de afgelopen jaren is het bevorderen van meer ondernemerschap een speerpunt. Dat heeft geleid tot een bredere financieringsmix. Het financieringsinstrumentarium van het Rijk is met een fiscaal instrument uitgebreid toen in 2011 de Geefwet werd geïntroduceerd. Dit instrument is bedoeld om meer privaat geefgeld in de culturele sector te brengen.
- Er is in de culturele sector geëxperimenteerd met alternatieve financieringsmogelijkheden en daaruit is een alternatief instrumentarium ontwikkeld, binnen en buiten Nederland. Het gaat onder meer om hefboominstrumenten die financieringsbijdragen van derden bevorderen, zoals cultuurleningen, garantiestructuren, matching, crowdfunding.
- Er is spanning tussen het huidige klassieke (rijks-) financieringsinstrumentarium enerzijds en de toenemende noodzaak van ondernemerschap en verbreding van de financieringsmix anderzijds. Bestaande generieke maatregelen voor ondernemerschap zijn doorgaans niet goed toepasbaar in de culturele sector omdat de rendementen laag zijn, de risico's hoog en het ondernemerschap (vaak) beperkt.

Tijdens het adviesproces bleek eens te meer dat de culturele sector een heterogeen karakter heeft. De afzonderlijke deelsectoren en disciplines kunnen niet over één kam worden geschoren, want er zijn grote verschillen in kostenstructuren en verdienpotentieel.

Zo opereren in de culturele sector relatief veel individuele makers (zzp'ers), een aantal grote BIS-instellingen en ook veel commercieel succesvol opererende ondernemingen. Sommige instellingen en makers bedienen een kapitaalkrachtige, internationale markt, terwijl andere zich op een niche richten met beperkte financiële middelen. Er is een grote variëteit in organisatievormen; een opvallend kenmerk van de culturele sector is dat deze gedragen wordt door vele zzp'ers: individuele kunstenaars, ontwerpers, producenten en technici, die allemaal losjes georganiseerd zijn in en rond kleine en middelgrote instellingen, ondernemingen en bureaus. Qua formaat vallen deze organisaties in de categorie micro-ondernemingen en MKB. De raad signaleerde eerder al met de SER dat het hoge aandeel zzp'ers en micro-ondernemingen opvallend is in vergelijking met andere sectoren.^[7] Voor deze actoren in de culturele sector zijn de instrumenten die in de diverse financieringswijzers voor ondernemers worden voorgesteld minder gangbaar.

⁷
De grootste bedrijven in de sector tellen ca. 250 werknemers. Het aandeel daarvan is relatief klein. [Passie gewaardeerd](#), Raad voor Cultuur, 2017.

Niet zozeer omdat ze onbekend zijn, maar simpelweg omdat ze niet zijn toegesneden op de actoren in de culturele sector die een maatschappelijke, culturele functie vervullen.^[8]

De omvang van een onderneming/organisatie, het verdienpotentieel en de bedrijfsvoering zijn belangrijke factoren voor het al dan niet succesvol aantrekken van financieringsmiddelen voor culturele initiatieven. De raad heeft in de verschillende sectoradviezen al geconcludeerd dat de doelen van het cultuurbeleid niet gehaald kunnen worden zonder subsidie. Denk hierbij aan cultuurpolitieke doelstellingen op het vlak van talentontwikkeling, toegankelijkheid, pluriformiteit van het aanbod en reflectie. Deze kunnen niet worden gerealiseerd door te vertrouwen op marktgedreven financieringsinstrumenten.

De culturele sector heeft behoefte aan een aanvullend instrumentarium om nieuwe financieringsbronnen te kunnen aanboren en een sterker ondernemerschap te ontwikkelen. De experimenten van de afgelopen jaren met alternatieve financieringsinstrumenten bieden voldoende perspectief voor de verbreding van het instrumentarium dat de overheid hanteert. Rekening houdend met de specifieke kenmerken van de sector en het feit dat de knelpunten en oplossingen niet voor elke deelsector gelden, ziet de raad dan ook mogelijkheden om in het cultuurbeleid meer ruimte te maken voor een financieringsbeleid, waarin de overheid onder meer via fiscale regelingen, matching en versterking van de ondernemerschapsvaardigheden door *capacity building*, blijvend bijdraagt aan de vergroting en versterking van financieringsmogelijkheden. Deze mogelijkheden vatten we in de aanbevelingen samen.

8
Financieringswijzers als op:
ondernemersplein.nl; kvk.nl
De sportsector heeft een
financieringswijzer voor gemeentes
gemaakt, waaruit ook door actoren
in de culturele sector geput kan
worden: kenniscentrumsport.nl
NB: De nationale financieringswijzer
die op initiatief van het ministerie
van EZ door verschillende partijen
onderhouden werd, hield eind 2017
op te bestaan.

2. Knelpunten

De knelpuntenanalyse is tot stand gekomen op basis van veldconsultaties en de analyse en vergelijking van de negen achtergrondrapporten die in de adviesaanvraag worden genoemd. We behandelen hieronder vier in het oog lopende knelpunten: de groeiende noodzaak om meer eigen inkomsten te verwerven, dat de kost voor de baat uitgaat bij fondsenwerving, marktfalen, en de relatief (zeer) kleine omvang van de ondernemingen.

2.1 Eigen inkomsten

Er is bijna geen subsidieregeling die geen eisen stelt aan eigen inkomsten en/of een eigen bijdrage.^[9] Cultuurproducerende instellingen behalen hun eigen inkomsten vaak uit publieksinkomsten. Daartoe worden opbrengsten gerekend als recettes, uitkoopsommen en garanties. Overige publieksinkomsten komen uit de verkoop van programma's of vergoedingen voor radio- of televisieoptredens, uit auteursrecht en museumwinkels. Sponsoring, giften en bijdragen uit private fondsen of uit het mecenaat zijn geen publieksinkomsten, maar worden wel onder de directe eigen inkomsten geschaard. Er zijn ook indirecte eigen inkomsten; dat zijn inkomsten die afkomstig zijn uit bijvoorbeeld de verhuur van onroerend goed, horeca-activiteiten en vergoedingen voor het uitlenen van personeel. Gangbaar is een percentage eigen inkomsten van circa 21 procent. Hoe hoger het subsidiebedrag, hoe meer eigen inkomsten een instelling hiertegenover moet stellen.

Er is in de culturele sector over de hele linie een groeiende noodzaak om eigen inkomsten te verwerven. Dit verhoogt de druk op het verkrijgen van private middelen, maar ook op het trekken van publiek. Veel culturele instellingen vissen in dezelfde vijver. Met een uitgekiender prijsbeleid kan worden verkend of er meer publiek binnengehaald kan worden en meer eigen inkomsten uit verkoop van cultuur zijn te behalen. De toegangsprijs voor cultuur, zoals de Nederlandse film, museale presentaties, muziek, theater en dans is niet in balans met de kosten ervan. De verhouding tussen prijs en prestatie is daardoor scheefgetrokken. Met meer kennis van de prijselasticiteit en mogelijkheden om te differentiëren, is het haalbaar om de scheefgegroeide situatie iets rechter te trekken. Met name in de museumsector, maar ook in theaters, wordt hieraan al enige tijd aandacht besteed en heeft men met het prijsbeleid geëxperimenteerd.^[10]

2.2 Kost gaat voor de baat uit

Bij de introductie van de Geefwet organiseerde het Rijk de campagne 'Cultuur daar geef je om'. De regeling is na een goede start in een dal terechtgekomen, waaruit het sinds 2015 opkrabbelt. Om potentiële gevers te interesseren en op de hoogte te brengen van de Geefwet, zullen zowel de overheid als culturele instellingen er de schouders onder moeten zetten om de bekendheid ervan te vergroten. Voor culturele instellingen betekent dat meer aandacht voor relatiebeheer. Filantropen zoeken een betekenisvolle relatie en een persoonlijke betrokkenheid, en zijn zorgvuldig op zoek naar initiatieven die passen bij

9

De overheid weegt de prestaties op het gebied van cultureel ondernemerschap mee in toekenning van de subsidie. Voor cultuurproducerende instellingen die in de periode 2017 – 2021 subsidie krijgen van het Rijk geldt dat zij minimaal 19,5 procent eigen inkomsten moeten hebben gehad over de jaren 2013, 2014 en 2015. Voor de meeste podiumkunstinstellingen en voor festivals is dit 23,5 procent. In de periode 2013 – 2016 was de norm 17,5 procent, respectievelijk 21,5 procent. 'Ondernemerschap kunst en cultuur', rijksoverheid.nl

10

[Prijsbeleid en eigen inkomsten musea \(pdf\)](#)
Berenschot, 2008

hun geefdoelen. Kleine instellingen hebben geen tijd of personeel om hieraan aandacht te besteden. Bij grote instellingen is vaak een fondsenwerver of *developer* actief. Sommige instellingen hebben een eigen fonds. Dat hier de kost voor de baat uitgaat, is een knelpunt voor individuele makers en kleine instellingen. Ook voor wat betreft het aanschrijven van ondernemersregelingen, bijvoorbeeld voor de topsectoren, is het voor grote organisaties normaal om een professioneel bureau in de arm te nemen.^[11] De kosten die hiermee gemoeid zijn, zijn voor kleine instellingen en zzp'ers te hoog.

2.3 Marktfalen

De EU-studie 'Access to Finance' laat zien dat de culturele sector, die in dit Europese rapport als een bijzondere vorm van het midden- en kleinbedrijf wordt beschouwd, op eigen kracht moeilijk toegang krijgt tot de gebruikelijke financieringsvormen in de markt. Het gaat hier om een instrumentarium dat is ontwikkeld voor innovatieve ondernemingen, zoals *venture capital*, *seed capital*, *business angels* en financieringsmaatschappijen.^[12] Reguliere leningen bij banken liggen ook vaak buiten het bereik van culturele instellingen en individuele makers. Dit probleem, dat wordt beschreven als 'marktfalen', is onder meer te verklaren vanuit de intrinsieke aspecten van culturele ondernemingen en de markt voor cultuur, met de kenmerkende hoge risico's bij een beperkt rendement, weinig onderpand, kleinschaligheid, onzekere marktvraag en cultuur- en taalgebonden marktregio's. Het beoordelen van de kredietwaardigheid is mede hierdoor arbeidsintensief; op rendement gerichte, financiële instellingen beginnen er niet aan.

Marktfalen bij het krijgen van toegang tot financiering speelt niet alleen in de culturele sector. Ook in andere sectoren is dit een probleem, bijvoorbeeld als het gaat om innovatie, *start-ups*, *scale-ups*, duurzame energietransitie, 'social impact-bedrijven', et cetera. Voor deze meer risicovolle ondernemingen is een redelijk goed gedocumenteerde mix van financieringsinstrumenten bekend, die vaak geheel of gedeeltelijk vanuit de diverse ministeries, provincies en gemeenten zijn gefinancierd en/of met een fiscaal instrumentarium worden ondersteund. Ook zijn de afgelopen jaren voor dit soort ondernemingen revolverende fondsen ingericht, waarbij de overheid de doelgroep bepaalt en financiële middelen beschikbaar stelt op systeem- en sectorniveau en de fondsen, binnen de kaders van een investeringsstrategie, de zakelijke financieringsafweging maken op basis van kredietbeoordelingen. Omdat het beoordelen van kredietwaardigheid en verdienpotentieel specifieke expertise vereist, zijn dergelijke fondsen vaak ondergebracht bij bancaire georiënteerde instellingen, zoals de regionale ontwikkelingsmaatschappijen.

Ook bij de Europese Unie zien we een duidelijke trend naar 'revolverend financieren'. In de culturele sector bestaat een revolverend fonds dat sinds het midden van de jaren tachtig op grote schaal opereert: het Nationaal Restauratiefonds (NRF). Dit fonds is mede zo succesvol omdat er bij monumenten sprake is van een materieel en hard waardeerbaar onderpand, en omdat er gedurende lange tijd sprake was van een fiscale aftrekbaarheid van de kosten voor monumentherstel. Het NRF is gestart met een initiële storting vanuit de Rijksoverheid. Later heeft het NRF ook middelen aangetrokken van private partijen, waaronder banken en fondsen.

11

Technopolis Group Evaluatie MKB Innovatiestimuleringsregeling Topsectoren (MIT), pagina 50, 2013 – 2016.

12

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) hanteert in navolging van de Europese Commissie specifieke definities voor groot, midden, klein en micro-bedrijven. Van februari tot mei 2018 heeft de Europese Commissie een openbare consultatie georganiseerd om te bezien of de definitie dient te worden aangepast. ec.europa.eu; en [Gebruikersgids bij de definitie van de KMO's \(pdf\)](#)

Inmiddels beschikt het fonds over 500-600 miljoen euro fondsvermogen en is het onafhankelijk van bijdragen uit het cultuurbudget van het ministerie van OCW. Per jaar wordt 40 miljoen euro via restauratieleningen geïnvesteerd. ^[13]

Het rapport ‘Access to Finance’ laat ook zien dat er in de verschillende EU-landen een grote diversiteit aan financieringsinstrumenten ontwikkeld en geïmplementeerd is om te proberen het marktfalen in de culturele sector op te lossen. Voorbeelden hiervan zijn garantieregelingen, belastingmaatregelen en achtergestelde leningen. Dit EU-overzicht is interessant, informatief en inspirerend, maar in de aanbevelingen ontbreekt toch een duidelijke richting waarin de diverse makers en instellingen in de culturele sector op zoek kunnen naar financiering van hun projecten. De overkoepelende aanbeveling uit ‘Access to Finance’ is een pleidooi om publieke bijdragen zodanig in te zetten dat deze als hefboom werken om private financieringsbronnen mee te krijgen in investeringen. In het EU-instrumentarium voor cultuur dat inmiddels is ontwikkeld, vinden we dit idee terug. Bijvoorbeeld in de garantiefaciliteit voor de creatieve sector; die is bedoeld om financieringsrisico’s voor private financiers te beperken, zodat zij eerder bereid zijn als financier in de creatieve sector te stappen.

2.4 Motie van de Kamerleden Ellemeet en Rutte

Een deel van de hierboven genoemde generieke financieringsinstrumenten zien we terug in de ‘ondernemersregelingen’ die onder meer de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) uitvoert. Deze regelingen staan in beginsel ook open voor culturele ondernemingen. Die maken er echter, als gevolg van specifieke voorwaarden met betrekking tot bijvoorbeeld kenmerken van ondernemingen, of kenmerken van projecten of samenwerkingen, weinig gebruik van.

Het Filmfonds inventariseerde in 2014 al de generieke ondernemersregelingen van het toenmalige Ministerie van Economische Zaken en kwam destijds tot de conclusie dat de regelingen zeer beperkt toepasbaar waren voor de filmindustrie. Dit leidde tot de introductie van een specifieke regeling: de Stimuleringsmaatregel Filmproductie in Nederland, ofwel de ‘Netherlands Film Production Incentive’. ^[14] De regeling is bedoeld om het filmproductieklimaat in ons land te bevorderen, de werkgelegenheid te stimuleren en de internationale concurrentiepositie van de Nederlandse filmindustrie te versterken. De kerngedachte is dat de overheid door middel van een matchingssubsidie (*cash rebate*) maximaal 35 procent aanvult van de aantoonbaar bestede en kwalificerende Nederlandse productiekosten.

De ‘Verkenning naar financieringsmogelijkheden voor ondernemers en de toegankelijkheid voor (beeldend) kunstenaars’ die BKNL in 2016 publiceerde, brengt alle mogelijke financieringsregelingen voor ondernemers in kaart en onderzoekt de toepasbaarheid ervan voor kunstenaars, die vaak zzp’er zijn. De conclusie van dat onderzoek is dat de beperkte toepassing ervan vooral voortvloeit uit het feit dat de meest gangbare bedrijfsmodellen van culturele organisaties de stichting en eenmanszaak zijn. Er is een fundamenteel verschil tussen deze culturele ondernemers en ondernemers die tot het midden- en kleinbedrijf gerekend worden, en die zich richten op (technologische) innovatie en (Europese) cross-sectorale samenwerkingen. ^[15] De eenmansondernemingen zijn hierbij in het nadeel, omdat deze vaak te klein zijn en daarnaast andere

13

Een van de aanbevelingen uit het rapport was om een cultureel ‘investeringsfonds’ te stichten volgens hetzelfde principe van de revolverende fondsen. [Draagvlak voor Cultuur](#)
Commissie Cultuurprofiel, 2008

14

Uit het fondsoverleg: Naar aanleiding van het onderzoek is er een stimuleringsmaatregel in de vorm van een *cash rebate* ontwikkeld, specifiek voor film. De regeling is een matchingssubsidie voor aantoonbaar bestede Nederlandse productiekosten – voor zowel speelfilms, lange documentaires en lange animatiefilm, als sinds eind 2017 ook voor high-end TV-series- drama-, animatie- en documentaireseries.

15

[Een verkenning naar financieringsmogelijkheden voor ondernemers en de toegankelijkheid voor \(beeldend\) kunstenaars](#) (pdf)
BKNL, 2016

doelen nastreven dan (technische) innovatie en/of impact in andere domeinen dan de culturele sector. Dit knelpunt geldt in mindere mate voor de ontwerpsector. Hier zijn meer kleine en middelgrote bv's actief.^[16] In deze deelsector weten de cultureel ondernemers de weg naar het instrumentarium dan ook vaak wel te vinden.

Voor kunstenaars die als eenmanszaak (zzp'er) opereren, is niet zozeer de toegankelijkheid van de generieke ondernemersregelingen het probleem, maar vooral de geringe toepasbaarheid. Dat het ontsluitingsnetwerk voor de ondernemersregelingen maar in beperkte mate wordt gevonden en begrepen door de spelers in de culturele sector, vraagt aandacht. In dat verband is het goed dat zowel vanuit BKNL als Cultuur + Ondernemen wordt gewerkt aan overzichten die hierop zijn toegesneden. Er moet een loket zijn voor de actoren in de culturele sector, en de regelingen en instrumenten moeten vindbaar zijn. Omgekeerd is het ook van belang dat bij het inrichten van regelingen er rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van culturele ondernemingen. Hierbij kunnen de diverse cultuurfondsen een rol spelen, aangezien daar detailkennis is over rechtsvormen, drijfveren en ondernemingskenmerken in de diverse deelsectoren. Er is capaciteit nodig om het versnipperde aanbod, als ook de doelstellingen van de instrumenten en de toepasbaarheid ervan in kaart te brengen.

Omdat de kleine ondernemingen en eenmanszaken in de culturele sector zo afwijken van de eisen die aan ondernemingen worden gesteld om in aanmerking te komen voor generieke regelingen van bijvoorbeeld de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), is het de vraag of de sector er veel verder mee komt als alle regelingen op onderdelen wat meer op hem worden toegesneden. De voor deze sector zo karakteristieke structuur en de verschillen tussen de ondernemingen worden daardoor namelijk niet weggenomen.

Het is volgens de raad niet constructief om de aandacht te laten uitwaaieren en het brede scala van bestaande stimuleringsregelingen voor ondernemers om te buigen, zodat ook de (zeer) kleine ondernemingen en individuele kunstenaars hierop aanspraak kunnen maken. Het is wel belangrijk om andere ministeries blijvend te attenderen op de specifieke eigenschappen van de micro-, kleine en middelgrote ondernemingen in de culturele sector, zodat deze niet bij voorbaat worden uitgesloten. Het is daarnaast belangrijk om meer duidelijkheid te scheppen over de doelstellingen en toepasbaarheid van diverse regelingen. Ook is het denkbaar om een alternatief financieringsinstrumentarium te ontwikkelen dat wel goed toepasbaar is voor de culturele sector als geheel, en dat in het verlengde ligt van het huidige financieringsnetwerk en -systeem. Dit is ook een aanbeveling in het rapport 'Cultuur naar Vermogen'.

16
Architectenbureaus als OMA, West 8, MVRDV zijn bv's evenals ontwerp bureaus als Fabrique en Daan Roosegaarde. Sommige beeldend kunstenaars opereren ook met een bv, zoals Atelier van Lieshout. Dat met name bv's aanvragers zijn van ondernemersregelingen blijkt bijvoorbeeld uit de 'Evaluatie MKB Innovatiestimuleringsregeling Topsectoren (MIT)', 2013 – 2016, Technopolis.

3. Vraag en aanbod

BIS-instellingen ontvangen voor een periode van vier jaar subsidie in het kader van de Wet op het specifiek cultuurbeleid. Budgetten zijn hier ‘historisch’ gegroeid en in verschillende kolommen onderverdeeld: musea, beeldende kunsten, creatieve industrie, podiumkunsten, film, letteren, et cetera. Dit stelsel kent bepalingen met vastgestelde normbedragen per deelsector, aantallen toe te laten instellingen, normstelling ten aanzien van eigen inkomsten en stapeling van subsidies van diverse overheden.^[17] De mogelijkheden voor toetreding van nieuwe instellingen is beperkt. In de BIS worden vraag en aanbod op een andere manier op elkaar afgestemd dan bij de Rijkscultuurfondsen, waar via deelregelingen en projectsubsidies subsidies worden verdeeld. Wel zien we in het landschap van deze fondsen de deelsectoren terug in een structuur van afzonderlijke fondsen met eigen, op deelsectoren gerichte programma’s en eigen budgetten. Sommige cultuurfondsen subsidiëren de programma’s van instellingen voor de duur van vier jaar. Zo besteedt het Fonds Podiumkunsten ruim de helft van zijn budget aan meerjarige projectsubsidies. Via de Erfgoedwet worden met vaste bedragen de collecties van rijksmusea bekostigd.

De betrokkenheid van de fondsen is van groot belang voor het functioneren van de culturele sector. Bij hen is er dieptekennis van de deelsectoren en er is een grote betrokkenheid bij de inhoud. In de afgelopen jaren hebben de meeste cultuurfondsen geëxperimenteerd met een alternatief instrumentarium, zoals matching, matching met crowdfunding, of met laag rentende leningen. In de bijlage Vraag en aanbod per deelsector is een uitgebreid overzicht opgenomen van de ontwikkeling hiervan, inclusief een opsomming van kansrijke, alternatieve financieringsinstrumenten.

In ons stelseladvies zullen we de verhouding tussen de BIS, fondsen, gemeenten, provincies en bijdragen van private partijen opnieuw tegen het licht houden. Een uitgangspunt zal daarbij zijn dat cultuurbeleid een gedeelde verantwoordelijkheid is van de verschillende overheidslagen en private en publieke fondsen.

3.1 Hoe groot is de koek voor het publieke stelsel?

De totale overheidsuitgaven aan cultuur bedroegen in 2017 circa 2,8 miljard euro, waarvan gemeenten 61 procent voor hun rekening namen (1,729 miljard euro) en de provincies 10 procent (247 miljoen euro). Hier staat, voor zover we dit kunnen nagaan, ongeveer 13,6 miljoen euro geefgeld naast geld dat is opgehaald door middel van crowdfunding.^[18] De totalen die via crowdfunding voor cultuur worden geworven, laten een stijgende lijn zien.^[19]

In 2015 werd in totaal voor 268,5 miljoen euro particulier geefgeld aan cultuur besteed.^[20] Omdat er onvoldoende zicht is op de hoeveelheid vermogensfondsen die een bestedingsdoel in de culturele sector hebben, is er geen compleet overzicht. Het verdient aanbeveling om bijvoorbeeld via de Vrije Universiteit, de Vereniging van Fondsen en het Centraal Bureau voor Fondsenwerving dit overzicht nader in kaart te brengen.

17

De spelregels worden vastgelegd via de (regeling op) de Wet op het specifiek cultuurbeleid. Fondsen hebben een zekere vrijheid om een eigen invulling te geven aan de subsidieregelingen Cultuurfondsen. rijksverheid.nl.

18

Bewerking Boekmansichting, bronnen: ‘Consumentenprijzen; prijsindex 1900=100’; ‘Cultuurindex Nederland’, Infographic: crowdfunding voor creatieve projecten, CBS, 2018. cultuurindex.nl Geraadpleegd op 26 – 09 – 2018. ‘Crowdfunding in Nederland’, Koren, G. crowdfundingcijfers.nl. Geraadpleegd op 26 – 09 – 2018.

19

‘Culturele sector omarmt crowdfunding: op naar een omhelzing?’ boekman.nl

20

Bewerking Boekmansichting, bron: ‘Geven in Nederland 2017’, Bekkers, R., Schuyt, T., Gouwenberg, B., 2017.

Toch is het beeld over het relatieve belang van particulier geefgeld ten opzichte van de overheidsuitgaven aan cultuur helder; dat is bescheiden.

Via het Fonds Cultuur+Financiering is in 2017 voor circa 1 miljoen euro aan leningen uitgezet en voor 100.000 euro aan garantiestellingen. Er is echter geen compleet beeld van het volume van cultuurleningen en garantiestellingen die bijvoorbeeld vanuit gemeentelijke overheden en andere partijen zijn georganiseerd. Zo zijn er positieve ervaringen met het garantiefonds van Leeuwarden bij het steunen van producties in het kader van Culturele Hoofdstad van Europa.

Over de omvang van het geefgeld kan ook iets gezegd worden aan de hand van de gegevens van de fiscus. Ter ondersteuning van het particulier geefgedrag heeft het Rijk immers de Geefwet geïntroduceerd, zodat mecenasen een fiscaal voordeel kunnen krijgen. In 2012 maakten hiervan 112.000 huishoudens gebruik met een totaal aan 24,5 miljoen euro. In 2016 maakten 108.000 huishoudens gebruik van de multiplierregeling, voor een bedrag van 18,2 miljoen euro in totaal. ^[21]

Kijkend naar de publieke en private financieringsinstrumenten valt op dat de subsidiebijdragen nog altijd een groot aandeel hebben in de bekostiging van cultuur, hoewel bijvoorbeeld de museumsector in 2017 een 50-50 verhouding bereikte tussen subsidies en eigen inkomsten. ^[22] Het aandeel van subsidie is met name bij podiumkunstgezelschappen en presentatie-instellingen voor beeldende kunst groot in de bekostigingsmix. ^[23]

Er zijn verschillen tussen de (deel)sectoren in hun subsidiebehoefte voor de bekostiging (zie ook bijlage 3). Die worden bepaald door sectorspecifieke trends en ontwikkelingen. Zo is in de bibliotheeksector de behoefte aan nieuwe financieringsmogelijkheden sterk toegenomen. ^[24] Hier daalden tussen 2010 en 2015 zowel de subsidies als de eigen inkomsten; dit laatste door een afnemend aantal lidmaatschappen. Maar in dezelfde periode kwamen er ook deelsectoren tot bloei. De museumsector zag bijvoorbeeld zijn eigen inkomsten spectaculair stijgen, onder meer door een toenemend aantal bezoekers, waaraan 'blockbusters' en een groter gebruik van de Museumkaart hebben bijgedragen. ^[25] Hierdoor zijn sommige tentoonstellingen aantrekkelijke kandidaten voor sponsoring en groeien internationale, vermogende vriendenkringen. Uit de cijfers over moderne beeldende kunst stijgt weer een minder rooskleurig beeld op. Daaruit blijkt dat kunstliefhebbers en bedrijven veel minder geld uitgeven aan beeldende kunst en dat het aantal galeries is afgenomen. ^[26] In deze deelsector wordt geëxperimenteerd met andere, online verkoopkanalen en wordt gezocht naar nieuwe presentatiemogelijkheden.

Volgens de Algemene Rekenkamer, die het effect van de bezuinigingen in de culturele sector onderzocht, was er in 2015 nog onvoldoende informatie om erachter te komen wat in de verschillende deelsectoren de motor achter de groei van de eigen inkomsten is geweest. In de jaarstukken werd niet nader uitgesplitst waaruit de 'overige eigen inkomsten', naast publieksinkomsten, bestonden. Hierdoor was onduidelijk welke soort eigen inkomsten het hardst was gegroeid. ^[27] Inmiddels blijkt uit de monitor 'Het Culturele Leven' van de SCP dat de inkomstenmix in elk geval in kaart is gebracht voor de Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties, de Vereniging Nederlandse Poppodia en Festivals, en de Rijksge subsidieerde (theater)gezelschappen, festivals en

21
Bewerking Boekmanstichting Dialogic, 2012 – 2014; Ministerie van Financiën, 2015 – 2016

22
[Museumcijfers 2017 \(pdf\)](#)
Museumvereniging, 2018

23
'Bekostigingsmix culturele sectoren'
[ocwincijfers.nl](#)

24
'Eigen inkomsten openbare bibliotheken'
[boekman.nl](#)

25
Kleine, minder Randstedelijk gelegen musea delen vaak niet in dit succesverhaal.

26
De Kunst Koop maakt het kunstliefhebbers mogelijk om kunst op afbetaling te kopen. Kopers sluiten een renteloze lening af voor minimaal 750 euro en maximaal 7.500 euro, die in maximaal drie jaar moet worden terugbetaald. Het Mondriaan Fonds sloot hiervoor een overeenkomst met ABN AMRO. Het gebruik van deze regeling is de laatste tien jaar sterk afgenomen: het aantal afgesloten contracten daalde met 66,7 procent van 3397 naar 1130. Het totale aankoopbedrag dat met deze contracten gemoeid was, daalde (na inflatiecorrectie) navenant.
[www.boekman.nl](#)

27
'Rapport bezuinigingen op cultuur' Algemene Rekenkamer, 12 – 02 – 2015.

musea. Binnen deze groep maken de Rijksgesubsidieerde theatergezelschappen het meest gebruik van subsidies, maar het aandeel van de subsidies op het totaal is wel afgenomen. Voor 2012 was dit aandeel nog driekwart van de totale inkomsten, in 2016 tweederde van het geheel.^[28] Wat ook is toegenomen, is de variatie in de financieringsmogelijkheden. Dit blijkt ook uit de schriftelijke consultatie van de cultuurfondsen, die zich sinds enkele jaren ook oriënteren op de ontwikkeling van en het experiment met nieuwe instrumenten. Sommige fondsen hebben inmiddels al nieuwe, kansrijke financieringspraktijken ontwikkeld (zie bijlage 3).

3.2 Aanbod hefboominstrumenten vergroten

We zien dat er vrijwel in alle deelsectoren in het culturele veld en bij de cultuurfondsen wordt geëxperimenteerd met een alternatief instrumentarium, meestal in aansluiting op het subsidie-instrumentarium. Hiermee zijn waardevolle ervaringen opgedaan bij het aanboren van nieuwe financieringsstromen. Het is interessant om de (hefboom)functie van de kansrijke, alternatieve instrumenten nader te onderzoeken. We zien dat de audiovisuele sector en de monumentensector hiermee het verst gevorderd zijn. Zij zijn ook al langer onderweg, onder meer omdat de combinatie product-markt aanleiding geeft voor een gevarieerde financieringsmix.

Het Mondriaan Fonds heeft met leningen, matchingsinstrumenten en een aanstaand investeringsinstrument een gedifferentieerd aanbod. Het Fonds Podiumkunsten heeft geparticipeerd in een publiek-private garantstelling en heeft daarmee een bijdrage geleverd aan een alternatieve inzet van middelen. Deze initiatieven vormen met elkaar een mooie proeftuin en een goede aanvulling op het subsidie-instrumentarium. Het ligt echter niet voor de hand dat de cultuurfondsen organisatie- en ontwikkelkracht zullen investeren in het opschalen van de alternatieve financieringsinstrumenten. Met name aanvragen voor investeringsregelingen en leningen vergen een meer financieel gedreven beoordeling, die is gericht op het vaststellen van terugverdiencapaciteit en kredietwaardigheid. Zo'n beoordelingspraktijk behoort niet tot de kernactiviteit van de cultuurfondsen.

De raad signaleert tegelijkertijd dat voor de gehele sector een serieuze opschaling van de financiële faciliteiten voor investeringen en een intensivering van de hefboominstrumenten wel degelijk wenselijk is. De tijd is rijp om de – nu nog – ‘alternatieve’ financieringsinstrumenten volwassen te laten worden en breder in te zetten, zodat de sector daadwerkelijk kan investeren in de ontwikkeling van nieuwe inkomstenstromen. Daarnaast speelt de financieringsvraag ook op lokaal en regionaal niveau. Hierbij zijn toegankelijkheid en een overzicht over het geheel noodzakelijk, evenals het tegengaan van verdere versnippering.

3.3 Cultuurleningen

De afgelopen vier jaar zijn ook de toepassing en het gebruik van cultuurleningen in de financieringsmix geleidelijk toegenomen. Fonds Kwadraat heeft sinds de oprichting in 1971 meer dan 2.000 projecten gefinancierd met een totaalbedrag van ruim 7,7 miljoeneuro. En na de introductie van de regionale cultuurleningen in 2013 heeft Fonds Cultuur+Financiering sectorbreed 3,5 miljoen euro uitgezet in 380 projecten, en daarnaast 20 garanties verstrekt voor een bedrag

28

Voor de hier opgevoerde groep culturele instellingen is wel meer inzicht in de herkomst van de eigen inkomsten (tickets, horeca, merchandise, verhuur, donaties en sponsoring. 75 procent eigen inkomsten van de vnpf-poppodia bestonden in 2017 voor 37 procent uit ticketverkoop, voor 25 procent uit horecaomzet en voor 13 procent uit overige inkomsten. 'Het Culturele Leven', pagina 53, SCP, oktober 2018.

van 775.000 euro. Bij deze groei van het aantal financieringen is de *default* op de cultuurleningen laag gebleven, binnen de norm van 5 procent.

Het uitgeleende geld komt dus terug in het fonds en kan worden gebruikt voor nieuwe investeringen in de culturele sector. Daarnaast zijn er nieuwe samenwerkingen gestart met regionale overheden en andere organisaties. Lenen om te investeren is echter nog lang niet gebruikelijk in de culturele sector.

Hoewel de behoefte aan financiële continuïteit en armslag groot is, maakt het aangaan van een terugbetaalverplichting onzeker; kunstenaars en culturele instellingen zijn vaak nog onvoldoende in staat om goed in te schatten of hun terugverdienvermogen afdoende zal zijn. Daarnaast vergt de procedure nieuwe competenties; de stap van goed idee naar financierbaar plan vraagt om een visie en zakelijk inzicht, en in vaardigheden om dat in woorden en cijfers uit te drukken. In de regel weten kunstenaars, creatieven en culturele instellingen instrumenten als crowdfunding en leningen nog niet goed in hun financieringsmix in te passen, ook omdat men van project naar project gaat en dus vaak niet verder komt dan het opstellen van een kostenbegroting op projectniveau. Daarom adviseert de raad de kennis op dit gebied te versterken en in te zetten op *capacity building*.

3.4 Revolverend investeringsfonds

Om de positieve ervaringen met hefboominstrumenten te versterken, is opschaling gewenst. De raad denkt daarbij aan het inrichten van een landelijk publiek-privaat, revolverend investeringsfonds voor de culturele sector. Het beoogde fonds moet financiële slagkracht hebben, zodat zowel gesubsidieerde als ongesubsidieerde instellingen, maar ook individuele makers met een goed plan met (terug)verdiencapaciteit, toegang kunnen krijgen tot grotere leningen en garantstellingen voor (voor)investeringen. Het fonds moet makers en instellingen uit alle (deel)sectoren kunnen bedienen. Het beoogde fonds kan daarbij inspelen op het hybride karakter van het kunstenaarschap, waarbij scheidslijnen tussen disciplines zijn vervaagd en een meer integrale beoordeling van de culturele activiteiten nodig is. Zo zou het fonds een rol kunnen spelen bij de totstandkoming van interdisciplinaire locatiprojecten, toegankelijke dansproducties, artistiek-inhoudelijk uitdagende musicals of prikkelende ontwerpprojecten waarvoor nog geen groot trackrecord is opgebouwd met betrekking tot de terugverdien-capaciteit.

Schaalgrootte en bundeling van middelen in één fonds zijn in dit verband van belang. Allereerst maakt dit risicospreiding in de portefeuille mogelijk. Dat is essentieel voor de continuïteit van het fonds. Ten tweede is een fonds met volume aantrekkelijk voor private financiering, zowel in de sfeer van filantropie als bij het aantrekken van financiering van bijvoorbeeld banken, private fondsen en eventueel institutionele beleggers. Fiscale voordelen, onder meer door toepassing van de Geefwet, maken het aantrekkelijk om te geven en deel te nemen in zo'n fonds. Kenmerkend hiervoor is dat het zich specialiseert in en toelegt op het beoordelen van de financiële kredietwaardigheid van culturele investeringen. Om de culturele waarde en de artistiek-inhoudelijke kwaliteit te kunnen waarborgen, kunnen beoordelingen van de cultuurfondsen of het ministerie van OCW hierbij worden betrokken. Het garantiefonds moet niet interfereren met artistiek-inhoudelijke beoordelingen die rondom subsidies gebruikelijk zijn.

Bundeling van krachten in één revolverend fonds voor de culturele sector maakt het mogelijk om gekwalificeerde deskundigheid aan te trekken op het gebied van financiële beoordeling. In andere maatschappelijke domeinen is al met publiek-private partnerships geëxperimenteerd om bepaalde beleidsdoelen te realiseren die te groot zijn om door één partij te worden gedragen.^[29] In die gevallen gaat het om een eenmalige injectie van overheidsmiddelen, want het beoogde fonds is revolverend. Voor de culturele sector is het wellicht niet mogelijk het fonds compleet revolverend te laten zijn en zijn een regelmatige aanvulling en stijging van de beschikbare middelen gewenst.

De doelgroep van het revolverende, sectorbrede investeringsfonds bestaat uit makers en instellingen in de culturele sector met een goed plan met terugverdien-capaciteit: opbrengsten uit de verkoop van het culturele ‘product’. De criteria om toegang te krijgen tot de faciliteiten van het fonds worden ontwikkeld in samenspraak met de culturele sector. De criteria moeten enerzijds inhoudelijk en specifiek zijn, en anderzijds vrijheid bieden en voldoende generiek en flexibel zijn om te kunnen inspelen op nieuwe ontwikkelingen en innovaties in de culturele sector. Hier ligt mogelijk een inhoudelijke rol voor de cultuurfondsen. Een eerdere subsidieverstrekking door een van de fondsen kan op zichzelf al een reden zijn om in aanmerking te komen voor een garantiestelling en laag-rentende leningen uit het investeringsfonds. Na vaststelling of een aanvrager tot de doelgroep van (professionele) makers behoort, moet de feitelijke toekenning worden gebaseerd op een financiële toetsing. Daarbij is de beoordeling van verdienvermogen en kredietwaardigheid leidend bij de bepaling van bijvoorbeeld de hoofdsom en looptijd. Deze aanpak sluit aan bij de werkwijze van bijvoorbeeld Fonds Cultuur+Financiering.

Omdat er op regionaal niveau ook vraag is naar alternatieve financierings-mogelijkheden voor culturele initiatieven, kan aanvullend op een landelijk investeringsfonds ook een stelsel van regionale fondsen ingericht worden, in samenwerking met de lokale overheden. Denk hierbij aan de Amsterdamse Cultuurlening. Daarnaast kunnen andere mogelijkheden voor matching vanuit de regio worden onderzocht.

4. Vergroten van inzichtelijkheid en toegankelijkheid van aanbod en bevorderen van de inzet van privaat kapitaal

Grote, structureel gesubsidieerde instellingen blijken in het voordeel te zijn bij het ontwikkelen van nieuwe verdienmodellen: zij hebben productontwikkelaars, fondsenwerfers en marketeers in dienst en zijn aantrekkelijke kandidaten voor corporate sponsors. De kwetsbare positie van de vele individuele makers en micro-ondernemingen zet hen op achterstand bij het vinden van alternatieve financiering naast projectsubsidies. Niet voor niets is het vergroten van het verdienvermogen in de sector een van de belangrijkste punten op de arbeidsmarktagenda.

Het is in dit licht van belang dat makers en kleine ondernemers inzicht krijgen in de toegevoegde waarde die zij bieden en de manier waarop zij dat kunnen verzilveren. Op basis van een goede analyse kan worden bepaald welke financieringsinstrumenten nodig zijn om een doel te realiseren. Ondanks de onderling sterk verschillende behoeften, zou er voor de gehele sector een gezamenlijk platform kunnen worden ingericht, waar alle beschikbare informatie bij elkaar wordt gebracht. Op dit moment verrichten drie brancheorganisaties in de podiumkunsten onderzoek om te komen tot een sectoraal digitaal platform.^[30]

In het kader van de arbeidsmarktagenda wordt op dit moment ook gewerkt aan het vergroten van de inzichtelijkheid van financieringsinstrumenten en -mogelijkheden door verschillende aanjagers van de agenda, waaronder Cultuur + Ondernemen – dat een verkenning uitvoert naar toekomstbestendige financieringsmodellen – en BKNL dat een update verzorgt van zijn ‘Verkenning naar financieringsmogelijkheden voor ondernemers-kunstenaars’ uit 2016. Cultuur + Ondernemen ontwikkelt bovendien, in lijn met de ondersteunende functie die de instelling vervult, een nieuw digitaal platform (de Culturele Financieringswijzer), waarop alle culturele ondernemers informatie kunnen uitwisselen en tools en praktijkvoorbeelden kunnen vinden om uit te zoeken wat de beste financieringsmix voor hun project en/of instelling is.

4.1 Flankerend beleid

Uit de veldconsultatie kwam naar voren dat de ontwikkeling van ondernemersvaardigheden en financiële kennis blijvend om aandacht vraagt. Er is structureel een kennisachterstand binnen de sectoren als het gaat om financiering en risicodragend ondernemen. Creatieve ondernemers, kunstenaars en culturele organisaties zijn, uitzonderingen daargelaten, vaak onvoldoende toegerust om gebruik te maken van alternatieve financieringsvormen of van privaat kapitaal. Versterking van deze noodzakelijke financiële capaciteiten is noodzakelijk.

³⁰
NAPK, VVTP, VSCD.

Hoewel de kunstvakopleidingen inmiddels allemaal in meer of mindere mate ondernemerschap en bedrijfsvoering in hun curricula hebben opgenomen, ontstaat in de praktijk vaak pas echt belangstelling voor de zakelijke kant van het kunstenaarschap. Vooral studenten die zich in een technisch veeleisende uitvoeringspraktijk moeten bekwamen, zoals muziek en dans, besteden weinig studietijd aan andere onderwerpen. Eenmaal aan de slag in de sector, ontstaat de vraag naar kennis over ondernemen en bedrijfsvoering. Voor het opbouwen van een zelfstandige beroepspraktijk is het dan ook van belang dat er een kennis- en opleidingsinfrastructuur is die ook later in de carrière beschikbaar is.

Ondersteuning van de sector, in de geest van het Programma Ondernemerschap, is structureel gewenst. Zo zal de doelgroep wegwijs gemaakt moeten worden in zowel de subsidieregelingen als de alternatieve financieringsmogelijkheden. Daarnaast is het belangrijk om, naast de vaardigheden om een goede subsidieaanvraag op te stellen, ook thuis te raken in de consequenties van een keuze voor een rechtsvorm en besturingsmodel. Ook is het maken van businesscases en – modellen belangrijk als een culturele ondernemer in aanmerking wil komen voor leningen of investeringsgeld. Als zij eenmaal op de markt actief zijn, moeten makers en kleine ondernemers werken aan versterking van hun ondernemerscompetenties en -vaardigheden. Ook de hogescholen kunnen hier voor aanbod ontwikkelen.

In het rapport ‘Evaluatie Ondernemerschap’ worden de beleidsinstrumenten van OCW onder de loep genomen. Het accent in het Programma Ondernemerschap lag vooral op niet-financiële instrumenten, zoals de makelaarsfunctie cultuur-mecenaat ‘Wijzer Werven’, de campagne ‘Cultuur daar geef je om’, het Leaderschapsprogramma in Cultuur (LinC), ondernemerschapsondersteuning en onderzoek & monitoring. Gelijktijdig met het stimuleringsprogramma voor ondernemerschap in cultuur zijn ook enkele specifieke nieuwe financieringsinstrumenten geïnitieerd, deels nationaal, deels regionaal; daaronder ook de Cultuurleningen, die door diverse regio’s zijn opgezet en inmiddels door het Rijk op beperkte schaal worden gefaciliteerd in de Talentlening.

4.2 Vergroten van de inzet privaat geld

Startende bedrijven of organisaties zijn voor hun toegang tot financiering vaak afhankelijk van *family, friends and fools*. Dat geldt in versterkte mate voor ondernemers in de culturele sector. Om dit soort leningen te bevorderen, kende Nederland tot 2013 een fiscale prikkel: de zogenaamde Tante Agaath-lening. Het wegvallen ervan heeft de toegang tot financiering niet bevorderd. Wij zien daar een lacune. Door de opkomst van nieuwe financieringsvormen als crowdfunding gaan er stemmen op om particulieren weer een fiscaal voordeel te bieden bij het inzetten van ‘durfkapitaal’. Toch blijft dat een wankel basis zolang het om individuele investeringen gaat. Bundeling van investeringen via een investeringsfonds biedt door risicospreiding een veel betere basis.^[31]

De overheid heeft de Geefwet in het leven geroepen om het mecenaat te stimuleren. Deze wet biedt een fiscaal voordeel aan particulieren en bedrijven die willen geven aan bijvoorbeeld culturele initiatieven met een Anbi-status.^[32] In 2016 is de regeling geëvalueerd en mede op basis daarvan per 2018 voortgezet. Door middel van een campagne, vanuit zowel de overheden als de culturele instellingen, zou de wet meer aandacht kunnen krijgen. Met name onder particulieren is deze fiscale regeling nog onvoldoende bekend.

31
Durfkapitaalleningen; de zogenaamde Tante Agaath-lening kende tot 2013 een aantal fiscale voordelen voor de geldverstrekker. De lening was de eerste acht jaar vrijgesteld voor de vermogensrendementsheffing in box 3. Het maximale vrijgestelde bedrag bedroeg 56.420 euro in 2012. In 2013 is de korting voor directe investeringen in durfkapitaal vervallen. Door de opkomst van nieuwe financieringsvormen als crowdfunding gaan er stemmen op om particulieren weer fiscaal voordeel te bieden bij durfkapitaal. In buurlanden zijn hier al regelingen voor. In Nederland kent durfkapitaal geen eigen fiscale regelingen meer.

32
Geëvalueerd in 2017, geprolongeerd in 2018.

Hoewel uit de overzichten blijkt dat huishoudens het bestedingsdoel ‘cultuur’ bepaald niet omarmen, ook omdat men ervan uitgaat dat de overheid zorgt voor een rijk aanbod, is er wel degelijk een groeiende bereidheid bij het publiek om direct aan culturele doelen te schenken. Zo is het totale bedrag dat via crowdfunding beschikbaar kwam in de periode 2013 – 2015 gestegen van 2,9 tot 9,7 miljoen euro.^[33] Voordekunst is het grootste platform in Nederland op dit gebied. De bedragen die door middel van crowdfunding worden geworven, blijven echter relatief laag, veelal onder 10.000 euro. Ze staan daarmee in verhouding tot de vaak beperkte omvang van het project waarvoor een bijdrage wordt geworven.

Crowdfunding blijkt succesvol als een vorm van voorverkoop of voorfinanciering. De toekomstige afnemers helpen op die manier een product of productie tot stand te brengen. Daarnaast is crowdfunding een goede manier om direct in contact te staan en te blijven met je publiek. In dat opzicht levert het meer op dan alleen een financiële bijdrage; het laat ook zien hoe groot het draagvlak voor een bepaald initiatief is. Het activeert het publiek en verhoogt de zichtbaarheid van culturele initiatieven.

In het overzicht van ‘Geven in Nederland’ wordt het geefgeld ingedeeld in huishoudens, (vermogens)fondsen, bedrijven, Goede Doelen Loterijen en vrijwilligers.^[34] Er zijn optimistische verwachtingen ten aanzien van de nalatenschappen die de komende jaren nog beschikbaar komen voor goede doelen. In de periode 2013 – 2015 hebben nalatenschappen de inkomsten van fondsen vergroot met minstens zo’n 7 miljoen euro.^[35] En er is nog veel te halen in de wereld van de filantropie.

Het vermogen of het rendement uit het vermogen van rijke filantropen komt ten goede aan de bestedingsdoelen die een stichter statutair heeft vastgesteld. Private fondsen zijn dan ook doorgaans niet vraaggericht. Er zijn juist veel kleine fondsen met een specifiek donatiebeleid. De fondsen hebben vaak een persoonlijke betrokkenheid bij hun geefdoelen. Voordat er een match is tussen een cultureel initiatief en een privaat fonds, moet er eerst worden geïnvesteerd. Als er eenmaal een match is, vraagt de relatie om te worden onderhouden.

In ‘Geven in Nederland’ worden alleen de bijdragen meegeteld van vermogensfondsen die meer dan 1 miljoen euro beheren.^[36] Hier worden bijvoorbeeld de fondsen op naam, bij die het Prins Bernhard Cultuurfonds worden beheerd, niet meegeteld. Het Prins Bernhard Cultuurfonds bewijst al jaren dat het actief bevorderen van de inzet van het mecenaat ook via fondsen kan verlopen. Zo werkt het Filmfonds samen met het Prins Bernhard Cultuurfonds ten behoeve van een fonds op naam voor de ondersteuning van documentairemakers.

Kansspelen

Nederland kent zes landelijke kansspelvergunninghouders die een deel van hun opbrengst verplicht besteden aan goede doelen: de Nationale Postcode Loterij, de BankGiro Loterij en de VriendenLoterij, De Lotto, Sportech B.V. en de Samenwerkende Non-Profit Loterijen.^[37] In 2017 ontvingen culturele organisaties in totaal 74,8 miljoen euro uit de opbrengsten van de BankGiro Loterij. De begunstigde instellingen en cultuurfondsen zijn inmiddels partners van de BankGiro Loterij.

³³ Het bedrag via crowdfunding is gestegen (van 2.9 miljoen in 2013 tot 9.7 miljoen in 2015). Voordekunst is het grootste platform (aandeel 3.7 miljoen). ‘Geven in Nederland’, Vrije Universiteit, 2017

³⁴ Cijfers komen van het Centraal Bureau Fondsenwerving.

³⁵ Dit bedrag is een onderschatting, aldus het rapport. ‘Geven in Nederland’, Vrije Universiteit, 2017.

³⁶ 72 Vermogensfondsen worden geteld en 506 fondsenwervende instellingen. Van deze groep hebben 52 fondsen uit de opbrengst van het vermogen bij elkaar 64 miljoen aan cultuurodoelen geschonken. Zowel grote als kleine fondsen zijn verenigd in de Vereniging van Fondsen (FIN) verenigingvanfondsen.nl. Deze vereniging biedt ondersteuning bij de oprichting van een vermogensfonds. finstartersdesk.nl. Geven in Nederland, Vrije Universiteit, 2017.

³⁷ In Nederland werd in 2015 voor bijna een miljard euro aan loten gekocht bij goededoelenloterijen. De Postcodeloterij was met een omzet van 655 miljoen euro verreweg de grootste. De incidentele loterijen (loterijen met een beperkt aantal trekkingen in een korte tijd) hebben een zeer klein marktaandeel. nlkansspel.nl

In de nabije toekomst zal de markt voor allerlei soorten online kansspelen worden opengesteld. Deze ontwikkeling biedt kansen om de bijdrage aan cultuur vanuit de belastinginkomsten uit kansspelen te vergroten. Uit recent onderzoek van Motivaction is gebleken dat de totale omvang van de markt groter is dan eerder door het Ministerie van Financiën werd ingeschat.^[38] Potentieel komt er een veel groter bedrag aan belastinginkomsten beschikbaar. De raad kan zich voorstellen dat vanuit de extra middelen (voor goede doelen) een deel bestemd wordt voor cultuur; dat kan ten goede komen aan het beoogde, revoluerende investeringsfonds. In ons stelseladvies komen we terug op de mogelijke bestemming van de verwachte extra afdracht aan goede doelen.

Fiscale maatregelen

Verschillende fiscale maatregelen hebben een grote uitwerking op de financieringsomgeving en -mogelijkheden van de culturele sector. Het loont de moeite om de effecten van een aantal daarvan te onderzoeken, zoals invoering van een taxrebate die stuurt op een belastingteruggave op uitgaven of uitbreiding van de *cash rebate* (niet fiscaal) die kostprijsverlagend werkt en daarmee de risico's in de financiering verkleint. Of de fiscale voordelen van een *tax shelter* voor theaterproducties, waarmee in België goede resultaten worden geboekt. Ook de Tante Agaath-lening is ter sprake geweest; er gaan stemmen op om die fiscale beloning te herintroduceren. In dit verband is het ook interessant om na te gaan of het daadwerkelijk een beter effect heeft om een gift met overheidsgeld te matchen in plaats van de donateur te belonen met een fiscaal voordeel.^[39]

De Geefwet is nog niet zo bekend onder particulieren. Nu deze wet wordt voortgezet, kan er volgens de raad opnieuw worden ingezet op promotie en vergroting van de bekendheid ervan.

Vrijwel alle gesprekspartners pleiten voor behoud, respectievelijk uitbreiding, van het lage btw-tarief voor alle culturele producten. Waar de grens getrokken zou moeten worden, staat ter discussie, omdat ook commerciële kunstuitingen hiervan zullen profiteren. Denk bijvoorbeeld aan de stadionconcerten van internationale popartiesten. Maar de raad vindt dat met een laag btw-tarief tot uitdrukking wordt gebracht dat cultuur tot de basisbehoeften in een samenleving gerekend kan worden.

³⁸ 'Marktomvang Kansspelen', in opdracht van Holland Casino, Motivaction, december 2018.

³⁹ Deze optie wordt geregeld naar voren gebracht, onlangs weer in het rapport van de WRR, filantropie op de grens van overheid en markt. WRR, oktober 2018.

5. Passende rol van de raden van toezicht

De overgang naar een meer marktgericht en gemengd financierings-instrumentarium in de sector vraagt van alle deelnemers in het speelveld een andere *mindset*, en ook een andere omgang met risico's, vermogensopbouw, toetsing van subsidiebestedingen, et cetera. Die overgang stelt ook andere eisen aan de governance van organisaties: verantwoord management van risico's en rechtsvormen die passen bij een gemengde structuur van publiek geefgeld, publiek leengeld en privaat geld. Het is de verantwoordelijkheid van de directies van culturele instellingen om te zoeken naar nieuwe verdienmodellen en innovatie in de financieringsmix. Ook het prijsbeleid afstemmen op de prijs-elasticiteit van de cultuurconsument is een taak van de directie.

De passende rol van de raden van toezicht is om gezamenlijk met de directie de kaders vast te leggen waarbinnen verantwoord ondernomen wordt. De Governance Code Cultuur 2019 biedt een normatief kader voor goed bestuur en toezicht in culturele organisaties.^[40] De code is ook een instrument voor overheden, fondsen en private financiers. Zij gebruiken deze code als referentiekader bij het beoordelen van een aanvraag voor financiële middelen en de verantwoording over de besteding ervan door de culturele organisatie.

In de nieuwe code is aandacht voor de toegenomen complexiteit, omdat er steeds meer gewerkt wordt op basis van diverse typen financiering. Besturen en toezichthouders zien de complexiteit en verantwoordelijkheid van hun rol daardoor ook groeien. De toegenomen complexiteit vraagt om aanpassingen om de maatschappelijke doelstelling en artistieke integriteit van culturele organisaties te waarborgen, en de risico's aanvaardbaar te houden.

'Principe 7' bespreekt de manier waarop de raad van toezicht zijn toezicht-houdende en adviserende rol dient uit te voeren: door beleid te toetsen, de continuïteit te bewaken en door het bestuur ruimte te geven voor ondernemerschap. Daarnaast moet er toezicht zijn op de relatie van de organisatie met publieke en private financiers, en op de bedrijfsvoering, het risicobeheer en het zakelijk beleid van de organisatie.

6. Conclusies en advies

De basis voor het bestaande, landelijke cultuurbestel is de combinatie van meerjarige subsidies waarmee de continuïteit van de sector gewaarborgd is (de BIS), en subsidiëring via de cultuurfondsen. De doelstellingen van deze fondsen zijn in de meeste gevallen gericht op activiteiten en projecten, maar ze hebben sinds de bezuinigingen ook een meer structurele betekenis voor de continuïteit van de financiering van instellingen. De raad heeft het afgelopen jaar sectoradviezen over alle disciplines in het culturele veld uitgebracht. Daarin zijn de knelpunten in het huidige stelsel uitgewerkt. De inzichten uit de sectoradviezen nemen we mee in ons stelseladvies dat in april 2019 zal verschijnen.

Hoe meer een overheid het ondernemerschap van culturele organisaties stimuleert, hoe meer de indruk gewekt wordt dat die instellingen zich als commerciële ondernemingen kunnen gedragen. In sommige sectoren, zoals de film- en ontwerpsector, is het aandeel van de markt groot en opereren er voornamelijk commerciële ondernemingen, óók in de podiumkunsten. Toch is het wenselijk om het publieke belang van die instellingen en organisaties die een functie bekleden om doelen van het cultuurbeleid uit te dragen duidelijk voorop te blijven stellen en daarbij het marktfalen te compenseren. Het is daarbij belangrijk dat de overheid een gezond ondernemersklimaat stimuleert, maar dat zij er tegelijkertijd voor waakt de markt te verstoren door partijen een concurrentievoordeel te geven of de vrije mededinging te frustreren.^[41]

De raad heeft bij het tot stand brengen van dit advies gezien dat er sinds de inrichting van het huidige stelsel een waaier aan nieuwe instrumenten en bronnen voor de financiering van cultuur is bijgekomen. Vrijwel alle organisaties, of het nu instellingen of individuele makers en zzp'ers zijn, zoeken naar manieren om hun eigen inkomsten te vergroten. Dit streven loopt als een rode draad door de sector. In de bijlage is te lezen dat vrijwel alle cultuurfondsen experimenteren met bescheiden of experimentele regelingen. Het Fonds Cultuur+Financiering doet dat ook, op nationale schaal, met de cultuurleningen voor individuele makers, kleine en middelgrote culturele instellingen. Op regionaal niveau wordt, al dan niet in aansluiting op Fonds Cultuur+Financiering, ook met revolverende fondsen gewerkt. Fonds Kwadraat is landelijk actief met kleine leningen voor beeldend kunstenaars en ontwerpers. De nieuwe instrumenten bieden kansen om nieuwe geldstromen uit de private sector aan te boren en worden daarom omarmd als waardevolle bijdragen aan de cultuurfinitiering.

Hoewel de resultaten van experimenten met alternatieve financieringsinstrumenten er kansrijk uitzien, moet tegelijkertijd worden geconstateerd dat het bedrag dat ermee is gemoeid nog bescheiden blijft, in relatie tot de subsidies van overheden en cultuurfondsen. Uitzondering hierop vormt de filmindustrie, waar voorfinanciering, revolverende inzet én fiscale ondersteuning al goed in deze sector en fondsen zijn verankerd.

41
eur-lex.europa.eu

De toegang tot financiële marktpartijen zoals banken en financiële instellingen, die normaal gesproken een financieringsbron zijn voor groei en innovatie, is voor de culturele sector de afgelopen jaren nauwelijks verbeterd. De banken zijn strenger geworden in hun risicoafweging, wat is afgedwongen door strengere regels als gevolg van de financiële crisis. Maar het zijn hier niet alleen de opgelegde regels die de sector parten speelt, veel banken vertonen risicomijdend gedrag op basis van hun eigen beleid. Hier kan de politiek banken op aanspreken, gelet op de toenemende aandacht voor de ‘maatschappelijke en nutsfunctie’ van deze instellingen.

De culturele en creatieve sector heeft nog steeds weinig toegang tot substantiële financiering, als gevolg van de eerdergenoemde karakteristieken: hoge risico’s bij beperkt rendement, weinig onderpand, kleinschaligheid en beperkte opschaalbaarheid, een onzekere marktvraag en voor financiële toetsing vooralsnog arbeidsintensief en verhoudingsgewijs bewerkelijk.

Het stimuleren van het ondernemerschap is vooral met niet-financiële instrumenten gerealiseerd. In het rapport ‘Evaluatie Ondernemerschap’ worden alle instrumenten die voor kapitaalverwerving vereist zijn, geëvalueerd. Het accent in het Programma Ondernemerschap ligt vooral op de makelaarsfunctie cultuurmecenaat ‘Wijzer Werven’, de campagne ‘Cultuur daar geef je om’, het Leiderschapsprogramma in Cultuur (Linc), ondernemerschaps-ondersteuning en onderzoek & monitoring.

Vanuit het principe dat cultuur een gedeelde, maatschappelijke verantwoordelijkheid is, meent de raad dat er ruimte gemaakt moet worden voor een publiek-privaat revolverend fonds. De financiële impuls die van zo’n fonds uitgaat, heeft de uitwerking van een hefboom voor de sector. Het beoogde fonds functioneert aanvullend op het systeem van geefgeld. Het uitgangspunt is dat geïnvesteerd wordt in verdienvermogen dat op basis van financiële criteria wordt getoetst, door middel van een beoordeling van het terugverdienpotentieel. De raad denkt aan een startvermogen van circa 10 miljoen euro. Dit bedrag kan – gelijkelijk verdeeld – bijeengebracht worden door de overheid, private fondsen en particulieren, en eventueel door een bank of financiële instelling. De overheid kan hiervoor een beroep doen op de toename van de inkomsten die voortvloeien uit alle online kansspelen.^[42]

De schaal is belangrijk bij de inrichting van een dergelijk investeringsfonds. Bundeling van middelen maakt risicospreiding mogelijk, waardoor het fonds beter in staat is de risico’s te managen. Dat zorgt voor continuïteit. De schaal is ook van belang om gekwalificeerde deskundigheid aan te trekken op het gebied van financiële beoordeling. Daarnaast is de schaal belangrijk voor het aantrekken van private financiering, zowel in de sfeer van filantropie als voor het aantrekken van financiering van banken, private fondsen en (wellicht) institutionele beleggers. Fiscale ondersteuning vanuit de Geefwet speelt daarbij ook een rol.

De door de minister gevraagde uitwerking van de passende rol voor het Rijk ligt in het inrichten van een financieringssysteem dat kunstenaars, culturele instellingen en creatieven toegang geeft tot duurzame financiering, zowel voor bekostiging als voor investeringen in groei en continuïteit. De rol van het Rijk heeft vooral betrekking op de inzet van subsidies en garantiestelling, op het aanjagen van innovatie, op het bieden van financiering op systeemniveau, en

42
De overheid heeft rekening gehouden met belastinginkomsten uit online kansspelen ter hoogte van 25 miljoen in zijn meerjarenbegroting. Motivaction wijst uit dat de inkomsten naar schatting 500 miljoen euro zullen bedragen. Een deel van dit bedrag zou voor cultuur kunnen worden geoormerkt en in aanmerking kunnen komen voor een storting in dit fonds om, naar voorbeeld van de Engelse National Lottery, een publiek-private leen/investeringsfonds te creëren.

op de fiscale aspecten. Het Rijk kan ook een rol spelen in de afstemming van de onderling nogal eens verschillende aanvraagprocedures bij de cultuurfondsen en lokale overheden. De ontstane samenwerking met de gemeenten en provincies in het netwerk van stedelijke regio's biedt hiervoor mogelijkheden.

Provincies en gemeenten leveren een cruciale bijdrage, zowel direct met subsidies en garanties, maar ook indirect. Zo kan via het vastgoedbeleid van gemeenten worden ingespeeld op de vraag naar betaalbare werkruimtes en ateliers. De raad bepleit dan ook integraal beleid en meer (beleids-)afstemming.

De raad ziet mogelijkheden voor versterking van de rol van het Rijk bij de financiering van cultuur en richt zijn aanbevelingen op nieuwe instrumenten, op de verhouding met andere subsidiënten en op kennisversterking in het veld over financiering van cultuur. De raad besluit dit advies met vijf hoofdaanbevelingen.

7. Aanbevelingen

1. Richt een landelijk investeringsfonds voor cultuur in dat aansluit op regionale initiatieven en bestaande structuren

Stel een kwartiermaker aan die onderzoekt hoe de overheid, in samenspraak met de Rijkscultuurfondsen en andere belanghebbenden in de cultuursector een betekenisvol, landelijk en sectorbreed revolverend investeringsfonds kan opzetten voor leningen, garantiestelling, matching en investeringen. Dit sectorbrede fonds is bedoeld voor culturele instellingen en individuele makers die projecten met een terugverdienpotentieel willen (voor)financieren. De voeding van het fonds komt uit publieke en private middelen. De verwachte extra inkomsten uit online loterijen kunnen ten goede komen aan dit fonds. Potentieel komt er een veel groter bedrag beschikbaar voor goede doelen. De raad kan zich voorstellen dat vanuit de extra beschikbare middelen voor goede doelen een deel bestemd wordt voor cultuur, dat ten goede kan komen aan het beoogde, revolverende investeringsfonds.

Om versnippering bij voorbaat uit te sluiten, adviseert de raad te overwegen om het investeringsfonds aan te laten sluiten bij een bestaand fonds. Ook kan worden overwogen om het Fonds Cultuur+Financiering in het nieuwe fonds op te nemen.^[43] Het uitgangspunt is om gebruik te maken van bestaande structuren en dat deze versterkt en ondersteund worden, zodat kansrijke financieringsinstrumenten kunnen worden uitgebouwd en een vliegwielfunctie krijgen.

Ontwikkel hanteerbare criteria om toegelaten te worden tot de financieringsfaciliteiten van het investeringsfonds. Vermijd hierbij bureaucratie door goed af te stemmen, onder meer met de cultuurfondsen. Onderzoek tegelijkertijd of en hoe dit model aansluit op lokaal/regionaal schaalniveau. De criteria kunnen afgeleid zijn van (voor)opleiding, prestaties, toegekende cultuurprijzen en andere objectiveerbare criteria voor een beroepsmatigheidstoets in kunst en cultuur. Van belang is dat de daadwerkelijke toekenning van financieringsmiddelen is gebaseerd op financiële toetsing van het terugverdienvermogen en de kredietwaardigheid.

2. Zorg voor verbeterde bestuurlijke beleidsafstemming en benutting van het creatieve potentieel

Stimuleer en waardeer de opdrachtgevende rol van de overheid en benut op die manier beter het creatieve potentieel van onder meer de ontwerpsector. Breid het werkkterrein van de culturele sector uit door het opdrachtgeverschap tot intrinsiek onderdeel van het overheidsbeleid te maken. Daarnaast hecht de raad aan het principe van de gedeelde verantwoordelijkheid voor cultuur. Er is meer dan alleen OCW voor nodig om de sector te laten floreren.

43

Fonds Cultuur+Financiering is in 2015 voortgekomen uit de Stichting Borgstellingsfonds voor de kunsten en creatieve sector. Initiatiefnemer is Cultuur+Ondernemen. Het Fonds verstrekt Cultuurleningen op maat tegen lage rentes en verstrekt garantstellingen op bancaire financieringen, voor investeringen in de beroepspraktijk en zakelijke bedrijfsvoering. Het Fonds werkt nauw samen met overheden, fondsen, banken en andere organisaties die actief zijn in cultuurfinanciering.

‘Passie gewaardeerd’ en de daaraan voorafgaande ‘Verkenning Arbeidsmarkt culturele sector’ leren ons dat de inzet van andere ministeries noodzakelijk is; denk aan het ministerie van SZW (met ingroeiregelingen voor starters, zoals de voormalige WWIK), het ministerie van EZK (startersregelingen en ondernemerschapsinstrumentarium), ministerie van Financiën (fiscale regelingen) en het ministerie van V&J (auteursrecht).

Voor een gezonde sector is meer nodig dan vanuit de cultuurbegroting kan worden gestimuleerd. De maatschappelijke relevantie van kunst en cultuur is breder dan de intrinsieke artistieke waarde ervan. Een bloeiende culturele sector is ook van belang voor het vestigingsklimaat, voor de recreatieve ontwikkeling en voor de sociale cohesie in stad, land of regio. Er zijn cruciale bijdragen te leveren, ook vanuit andere departementen en vanuit provincies, regio’s en gemeenten. Zo kan via locatie- en vastgoedbeleid van gemeenten worden ingespeeld op de vraag naar betaalbare werkruimtes en ateliers. Uit de profielen die de stedelijke regio’s op verzoek van de minister hebben opgesteld, blijkt dat er een grote wens is tot een meer inhoudelijke samenwerking met gemeenten en provincies op het terrein van cultuur. Deze samenwerking moet zich uitstrekken tot meer afstemming en integratie van spelregels en procedures die gelden voor makers en instellingen bij het aanvragen van subsidies. Het terugdringen van de regeldruk/bureaucratie is een veelgehoorde wens in het veld.

3. Stimuleer het geven aan cultuur

Maak geven aan cultuur (nog) aantrekkelijker. Geef meer bekendheid aan de Geefwet. Culturele instellingen kunnen hierin zelf een belangrijke rol spelen door aandacht te schenken aan fondswerving en relatiebeheer. Door warme relaties op te bouwen in de filantropische sector, kunnen duurzame verbanden ontstaan. Ook is er een sterk in de regio’s verankerd netwerk van filantropen.

Laat de fondsen matchingssubsidies inbrengen bij campagnes rondom crowdfunding, waardoor het geven extra wordt gestimuleerd. Geef ondersteunende instellingen als Cultuur+Ondernemen een taak om behulpzaam te zijn bij het zichtbaar maken van netwerken van filantropen.

Zorg ook voor voldoende ondersteuning voor organisaties en makers om te worden toegerust met kennis over fondsenwerving, relatiebeheer, verdienmodellen en bedrijfsvoering. Ook is het belangrijk om de doelgroep, individuele makers en (kleine) instellingen, wegwijs te maken in subsidieregelingen, fondsenwerving en mogelijke alternatieve financieringsinstrumenten. Kennisdeling en doorlopend onderzoek, zoals ‘Geven in Nederland’ is van belang om de ontwikkelingen in de filantropie te kunnen volgen. Ook bepleit de raad onderzoek naar de werking van instrumenten zoals de Geefwet.

4. Onderzoek en ontwikkel fiscale instrumenten

Het Rijk geldt als een belangrijke partner voor het bieden van continuïteit en een stabiele omgeving, en is in de gelegenheid om mogelijkheden te scheppen om nieuw geld de sector te laten binnenstromen. Bijvoorbeeld door het geefgedrag van de particuliere sector te stimuleren of door de ontwikkeling van een hefboominstrumentarium.

De Geefwet werd in het leven geroepen om particulieren en bedrijven met een fiscale prikkel te stimuleren tot geven. Na de evaluatie in 2017 blijkt dat de overheid en de culturele instellingen zich blijvend moeten inspannen om deze wet onder de aandacht van potentiële donateurs te brengen. Het ministerie van OCW kan actiever bijdragen aan de bekendheid van dit instrumentarium. De raad ziet in navolging van voorbeelden in het buitenland kansen voor de verdere ontwikkeling van fiscale instrumenten die bijdragen aan het verdienvermogen in de sector. In een aantal sectoradviezen worden fiscale opties aanbevolen, zoals de *tax rebate* en de *tax shelter*. Onderzoek welke effecten daarmee bereikt kunnen worden. Mogelijk is een *tax rebate* maar beperkt toepasbaar en is een *cash rebate* in alle sectoren een gemakkelijker uitvoerbaar en een meer inclusief instrument.

Daarnaast kan de culturele sector dienen als proeftuin voor het maken van afspraken over tarieven of (op gemeentelijk niveau) inzetten van startersregelingen via het UWV. Een btw-tarief van 0 procent voor cultuur, naar Duits voorbeeld, is in Nederland een onhaalbare kaart, maar we willen er wel voor pleiten om het lage tarief voor cultuur te handhaven. Hiermee wordt tot uitdrukking gebracht dat cultuur tot de basisbehoeften behoort. Zorg er ook voor dat het prijzengeld van gelauwerde kunstenaars belastingvrij is.

5. Zorg voor ‘capacity building’ en kennisdeling.

Capacity building in de culturele sector gaat over het professionaliseren van het ondernemerschap en begint bij kennis en bewustwording. Maak hierbij onderscheid in doelgroepen en de fasen van (bedrijfs)ontwikkeling, en bekijk wat de specifieke behoeften zijn aan kennis en vaardigheden. Zo heeft een starter een andere kennisbehoefte dan een mid-career cultureel ondernemer die bijscholing of omscholing nodig heeft.

Er is in de culturele sector sprake van een structurele kennisachterstand op het gebied van ondernemerschap. Met name zelfstandige kunstenaars en kleine gezelschappen hebben moeite met de vele vaardigheden die nodig zijn om leningen of investeringsgeld aan te trekken, bedrijfsplannen te schrijven, fondsenwerving op te zetten en verdienmodellen uit te werken. Van individuele makers en kleine ondernemers worden competenties en kennis verlangd, die zij niet automatisch hebben verkregen tijdens hun opleiding. Ontwerp daarom beleid om kennis en ondernemersvaardigheden op te doen. Neem *capacity building* op in het curriculum van kunstvakopleidingen en bij het opzetten van postacademische cursussen.

Ondersteun de ontwikkelingen die via de arbeidsmarktagenda lopen. Deze agenda richt zich ook op het verhogen van de weerbaarheid en het verdienpotentieel van de sector. Ten slotte kunnen brancheorganisaties en belangenbehartigers onderwijsprogramma's opzetten voor hun eigen achterban.

Capacity building in engere zin is gericht op kennis over en vaardigheden voor een vergroting van de eigen inkomsten. Hier kan men denken aan het trekken van meer publiek, marketing, stijging van de verkoop van werk, meer optredens of exposities, het voeren van een doordacht prijsbeleid en het ontwikkelen van separate inkomstenbronnen als crowdfunding of sponsor/vriendenprogramma's.

Dit is allemaal noodzakelijk om de weerbaarheid van de sector te vergroten en de financiële kwetsbaarheid te verkleinen. Bij het ontwerpen van een programma is het daarom aanbevelenswaardig te denken aan aandachtsgebieden als fondsenwerving, stakeholdersbeheer, strategische allianties (coproducties, structurele samenwerkingsverbanden), arbeidsmarkt, data-analyse, marketing waaronder prijsbeleid, commerciële vaardigheden, management en juridische kennis.

Bijlagen

1. Vraag en aanbod per deelsector

De informatie in deze bijlage is afkomstig uit de sectoradviezen van de raad, de jaarverslagen van de Rijksfondsen en een afzonderlijke inventarisatie bij deze fondsen. Voor de paragrafen over musea en monumenten/archeologie is de informatie afkomstig uit de sectoradviezen. Per deelsector worden zowel de huidige financieringspraktijk als potentieel kansrijke financieringsopties op een rij gezet. De suggesties zijn niet bedoeld als richtinggevend voor eventuele aanvullende budgetten. In het stelseladvies zal de raad hierop terugkomen.

Financieringsbehoeften filmproductie

Met name in de audiovisuele sector wordt gewerkt met een grote diversiteit aan financieringsmiddelen, vaak afgestemd op de fase in de productie; van scenario-ontwikkeling, productie en distributie tot exploitatie. De productie, met name van speelfilms, lange animatiefilms, documentaires en kwaliteitsseries, is risicovol en kapitaalintensief. Hierbij zijn tal van middelgrote, kleine en micro-ondernemingen betrokken; van bv's tot zzp'ers, die allemaal vooraf moeten investeren. Om de ontwikkelfase en de productie- en exploitatiefasen steeds goed te kunnen overbruggen, is liquiditeit belangrijk.

De kapitaalbehoefte per project vraagt om de inbreng van meerdere publieke en private partijen. In ons land is het Filmfonds de belangrijkste publieke basisfinancier voor de productie van de Nederlandse film. Daarnaast zijn de NPO en hieraan gelieerde fondsen als NPO-fonds en CoBO-fonds een belangrijke cofinancier. Ook dragen filmdistributeurs, *sales agents*, commerciële omroepen en partijen uit binnen- en buitenland bij aan de financiering. In bescheiden mate zijn ook private investeerders actief in filmfinanciering en is er het Abraham Tuschinski Fonds (ATF) dat door de Film distributeurs Nederland (FDN), de Nederlandse Vereniging van Bioscopen en Filmtheaters (NVBF) en Filmproducenten Nederland (FPN) is opgericht.

Het Filmfonds verstrekt zowel bijdragen aan het begin van een productie, waarmee de bijdrage functioneert als hefboom om andere (private) financiering aan te trekken, als aan het eind van een productie wanneer de financiering al in belangrijke mate is gerealiseerd (gapfinanciering).

In de afgelopen jaren zijn er door het Filmfonds met verschillende banken en verzekeraars gesprekken gevoerd over het vormen van een financieringsfaciliteit waarmee tijdelijke tekorten aan liquiditeit tijdens de productie kunnen worden opgevangen. Het fonds is momenteel in overleg met de Triodosbank om zo'n faciliteit ter verruiming van de liquiditeit te creëren. Daarnaast bepleit het Filmfonds circulariteit in de sector. Dit kan door in overleg met de sector en in lijn met het sectoradvies 'Zicht op zo veel meer' ervoor te zorgen dat er een bijdrage komt vanuit alle eindexploitanten aan een breed AV-fonds. Bedragen uit dit fonds zouden ten goede moeten komen aan de realisatie, distributie en vertoning van nieuwe, Nederlandse producties. Deze circulariteit is een stimulans om vanuit de eindexploitanten, waaronder ook de grote platforms, meer te investeren in Nederlands aanbod.

De sector moet zich verhouden tot Europese staatssteun- en coproductiekaders, copyright-regelgeving en regelgeving voor audiovisuele mediadiensten.^[44] Financiering komt ook deels uit het buitenland in de vorm van Europese subsidies en buitenlandse fiscale stimuleringsregelingen. Om de onafhankelijke filmindustrie in Europa te stimuleren en om internationale samenwerking te ondersteunen, zijn er het Media Programma van de Europese Commissie en Eurimages, het coproductiefonds van de Raad van Europa. Een van de doelen is om de concurrentiepositie te vergroten. Het is belangrijk dat op nationaal niveau goed op het Europese beleid en instrumentarium wordt aangesloten met eigen beleid-, wet- en regelgeving. Het fonds stimuleert Nederlandse makers om zich op een internationale markt te richten, onder meer ten gunste van de ontwikkeling van een groter afzetgebied, maar ook om zich te meten met het internationale aanbod. Zo stimuleert het fonds internationale coproducties door via een ‘matchingsregeling’ de basisbijdrage te vergroten, wanneer buitenlandse financiering wordt aangetrokken.

De waardeketen in de film is volgens de betrokken makers niet goed in balans; de exploitant en distributeur worden het best beloond en de creatieve makers blijven relatief achter in de verdeling van de opbrengst. Het Filmfonds heeft in 2011 nieuwe afspraken met het ministerie gemaakt waarbij terugbetaalde subsidiemiddelen opnieuw (revolverend) kunnen worden ingezet. Daarbij is ook ruimte gemaakt voor de betrokken makers.^[45] Het is daarnaast zaak dat producenten goede royalty-afspraken maken met de regisseurs en scenaristen, zodat ook zij kunnen delen in de opbrengsten als producties uit de kosten zijn. Auteurs kunnen voor het nakomen van afspraken ook een beroep doen op het auteursrecht.

Voor de continuïteit en rust en vertrouwen in de samenwerking tussen producent, scenarist en regisseur zijn de middelen voor ontwikkeling van projecten sinds 2017 fors verruimd en is er ook subsidie in de vorm van *slatefunding* voor ontwikkeling mogelijk.^[46] Hiermee wordt de gelijktijdige artistieke ontwikkeling van meerdere filmplannen (minimaal drie, maximaal vijf) gestimuleerd. Ook is er extra ruimte gemaakt voor scenaristen om zelfstandig aan te vragen en is er een aparte bijdrage voor de regisseur in de ontwikkelingsfase mogelijk.

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor de filmsector zijn genoemd:

- Structureel uitbreiden van de huidige *cash rebate-regeling* naar high-end tv-series.
- Uitbreiding van het budget van het Filmfonds met revolverende middelen voor productie en/of overbruggingskrediet.
- Heffing op de bijdragen van eindexploitanten, eventueel in combinatie met investeringsverplichtingen ten behoeve van de ontwikkeling, productie, distributie en vertoning van nieuwe Nederlandse filmproducties – conform de aanbevelingen in het sectoradvies ‘Zicht op zo veel meer’.
- Matchingsbijdragen bij een gezamenlijk, en niet puur financieel, belang. Bijvoorbeeld stimulering van de vertoning van Nederlandse films of het matchen van de investering van een distributeur, dan wel een corridor voor rechthebbenden voor wat betreft exploitatie-inkomsten.
- Loterijgelden verwerven, in navolging van de British Film Institute (BFI) dat loterijgelden ontvangt om productie, distributie, talentontwikkeling, marktonderzoek en publieksonwikkeling financieel te ondersteunen.

44
Uit de schriftelijke consultatie van het Filmfonds, november 2018: Het reguliere budget voor het Fonds is gekort, het zelfstandige Mediafonds is opgeheven, het Rotterdam Mediafonds is opgeheven en de middelen van de NPO, een belangrijke opdrachtgever, staan steeds meer onder druk. Het verdwijnen van lokale en regionale potjes, alsmede het verdwijnen van het budget via het Mediafonds voor regionale omroepen hebben daarnaast de mogelijkheden voor talentontwikkeling in de regio sterk verschaald.

45
De bijdragen van het Filmfonds worden verstrekt in de vorm van een achtergestelde lening en moeten aan het fonds worden terugbetaald. Het fonds stelt terugbetaalde middelen revolverend opnieuw beschikbaar voor nieuwe producties van diezelfde producent. Maximaal 50 procent kan daarbij – vooruitlopend op het moment dat een project helemaal uit de kosten is – al worden aangewend om eventuele afspraken met rechthebbenden (waaronder de regisseur en scenarist) en investeerders na te komen. Het bedrag dat op deze manier revolverend kan worden ingezet, varieert jaarlijks van circa 800.000 tot 1.5 miljoen euro.

46
Het bedrag moet worden aangevraagd door een producent met aantoonbare ervaring en in de aanvraag moet worden aangegeven met welke scenaristen en regisseurs wordt gewerkt.

Financieringsbehoeften letteren

In de letterensector zijn er veel partijen actief: individuele schrijvers, vertalers, redacteuren, uitgevers, distributeurs, bibliotheken, festivals, en partijen die lezen en geletterdheid bevorderen. De schrijvers zijn in zekere zin te vergelijken met individuele kunstenaars. De positie van de makers, de auteurs, is ook in de letterensector fragiel. Er zijn honorariumrichtlijnen en regels ten aanzien van de royaltyvergoedingen. Deze komen tot stand in samenspraak tussen de branchevereniging voor algemene uitgevers (GAU) en auteurs (Auteursbond). Het Letterenfonds volgt deze afspraken. Ze zijn onderdeel van het Modelcontract GAU/Auteursbond, dat een voorwaarde vormt voor al dan niet verlening van subsidie.

De markt voor de letteren functioneert als in de filmsector: de belangrijkste investeringen in het boekenvak worden gedaan door private partijen, de uitgeverijen, en in toenemende mate door de auteurs zelf, die geholpen door online technologische middelen in eigen beheer publicaties uitgeven en on demand aan hun lezerspubliek aanbieden. Er is in Nederland een aantal literatuurprijzen waaraan een geldbedrag verbonden is. Veel prijzen worden, overigens net als de projectwerkbeurzen voor makers, belast voor de inkomstenbelasting. In Vlaanderen is dit niet het geval.

Het Nederlands Letterenfonds bevordert de totstandkoming van nieuw werk en ondersteunt festivals en uitgevers met beurzen, subsidies en stimuleringsregelingen voor vertalingen. De markt wordt daarnaast gestimuleerd door modelcontracten en ondersteund door de Wet op de vaste boekenprijs en het lage btw-tarief op boeken. Deze laatste twee instrumenten zijn van wezenlijk belang voor de sector en de raad heeft eerder al, onder meer in het sectoradvies 'Daad bij het woord', gepleit voor behoud van deze instrumenten.

Meerjarig ondersteunde literatuur- en literair-educatieve festivals hebben financiering nodig om de continuïteit van de organisatie te kunnen waarborgen. Ook is er behoefte aan meer financieringsruimte om de kosten te dekken, maar ook om het aanbod te vernieuwen en nieuw publiek te trekken. Het Letterenfonds heeft een goed beeld van de financieringsbehoeften van makers, zowel schrijvers als vertalers, dankzij inkomensonderzoeken die in samenwerking met APE zijn uitgevoerd.^[47] Recente cijfers worden ook door KVB Boekwerk gepubliceerd.^[48] Deze onderzoeken worden door het fonds gebruikt voor beleidsdoeleinden, onder meer voor de bepaling van de hoogte van projectwerkbeurzen en de noodzaak van aanvullende stimuleringsmaatregelen, zoals ontwikkelbeurzen.

Het stimuleren van ondernemerschap bij auteurs is een belangrijk aandachtspunt bij het fonds. Zo blijkt dat het de moeite loont om als auteur te onderhandelen met uitgevers en exploitanten. Toch doet minder dan de helft van de auteurs, die in opdracht van het fonds werd geïnterviewd, dit. Ook is het de vraag of de nieuwe Wet auteurscontractenrecht de inkomsten verhoogt. Deze wet is in 2015 ingevoerd met de bedoeling om de contractuele positie van onder andere schrijvers en vertalers ten opzichte van exploitanten te verstevigen, en daardoor hogere inkomsten te verwerven. Omdat veel geregeld was in de modelcontracten, zijn hier niet veel effecten voor de letterensector van te verwachten.

47
'Inkomensonderzoek schrijvers en vertalers', In opdracht van het Nederlands Letterenfonds, APE, 2016.

48
'Auteursinkomsten uit royalty's', 2018, kvbboekwerk.nl

Om het ondernemerschap te bevorderen, experimenteert het Letterenfonds sinds 2018 met scholingsbudgetten als onderdeel van ontwikkelbeurzen voor individuele makers. Deze beurzen kunnen bijvoorbeeld worden besteed aan cursussen op het gebied van ondernemerschap. Daarnaast financieren het Letterenfonds en het Filmfonds sinds 2017 de coachingsmogelijkheden die door de Auteursbond worden aangeboden. Bij een positieve evaluatie van dit traject wordt bezien of deze regeling zal worden voortgezet. Daarnaast kunnen meerjarig ondersteunde literaire organisaties bij het Letterenfonds subsidie aanvragen voor het inhuren van expertise op het gebied van (digitale) marketing, publieksonderzoek en fondsenwerving.

Het is de ervaring van het Letterenfonds dat de hefboomfinanciering ten behoeve van sponsoring van makers te weinig oplevert. Subsidie blijft voor de individuele makers een van de belangrijkste financieringsinstrumenten. Het budget voor enkele subsidieregelingen is deels afkomstig uit particuliere middelen: het Letterenfonds beheert bijvoorbeeld twee gelieerde stichtingen waarin legaten zijn ondergebracht die voor ondersteuning van schrijvers en vertalers worden ingezet. Daarnaast vervult het Prins Bernhard Cultuurfonds een heel belangrijke rol in de letterensector.

Alternatieve instrumenten als cultuurleningen en investeringsregelingen zijn in dit verband vooral van belang voor commerciële partijen (uitgeverijen) en in mindere mate voor makers. Ook voor niche-evenementen als literatuurfestivals zijn leningen niet heel kansrijk, omdat op voorhand de terugverdienmogelijkheden beperkt zijn. Crowdfunding biedt met name voor individuele, kleinschalige projecten uitkomst. Festivals zouden wellicht uitzonderlijke programma's kunnen crowdfunden, maar beschikken meestal niet over de capaciteit om hier werk van te maken. Het Letterenfonds ziet wel mogelijkheden voor garantieregelingen bij wijze van voorfinanciering van grootschalige projecten die eigen inkomsten kunnen behalen.

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor de letteren zijn genoemd:

- Bevorderen van stimuleringsprogramma's die makers helpen geld uit de markt te halen, zoals het programma Boek een dichter (samenwerking Letterenfonds en Schrijverscentrale) of Schwob (voor vertalers).
- Instellingen stimuleren (coachen) om donateurs en 'vrienden van' aan zich te binden (voor enkele festivals succesvol gebleken)
- Het lage btw-tarief is van groot belang en moet behouden blijven. Prijsstijgingen hebben in een consoliderende markt, zoals de boekenmarkt op dit moment kan worden gekenmerkt, een negatief effect op de verkoop.
- Bekendheid geven aan de mogelijkheid om een legaat ten behoeve van de letteren onder te brengen bij de fondsen.

Financieringsbehoefte ontwerpsector

In de ontwerpsector zijn veel partijen actief, zowel op artistiek-inhoudelijk vlak als ondersteunend of in de uitvoering en distributie. Deze sector omvat drie grote disciplines: architectuur, vormgeving en digitale cultuur. Achter elk van deze disciplines gaan weer vele deelsectoren schuil en elke deelsector vertegenwoordigt een 'industrie', waarin marktpartijen opereren binnen de kaders van de wet- en regelgeving. De financiering vanuit de cultuurmiddelen speelt maar een bescheiden rol in de sector. De vraag naar ondersteuning van talent, innovatie,

experiment en (artistiek-inhoudelijk) ontwerpend onderzoek is echter groter dan het aanbod.^[49] Van de ruim 500 in 2017 door het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie ondersteunde projecten betrof de subsidie 29 procent van de projectbegroting. Circa 61 procent van de kosten werd met cofinanciering uit publieke en private middelen gefinancierd en 10 procent via eigen inbreng. Omdat een belangrijk deel van de sector bestaat uit commerciële organisaties, kleine en middelgrote ondernemingen, is het instrumentarium van het ministerie van EZK het beste toepasbaar op deze sector. Eens temeer omdat een deel ervan wordt aangemerkt als de topsector Creatieve Industrie.

Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie werkt al enkele jaren samen met Fonds Kwadraat in het verstrekken van rentevrije leningen aan ontwerpers en makers. Zonder extra toetsing door de commissie van Fonds Kwadraat kunnen partijen aanspraak maken op een rentevrije lening van maximaal 8.000 euro voor onderdelen van de door het stimuleringsfonds ondersteunde voorstellen, die ofwel niet subsidiabel zijn ofwel extra financiering nodig hebben.

Sinds 2019 kent het stimuleringsfonds de mogelijkheid om binnen de nieuwe regeling ‘Upstream: Music x Design’ een deel van de bijdrage als lening te verstrekken. Het fonds wil hiermee stimuleren dat ondersteunde projecten een verdienmodel onderzoeken en/of realiseren.

Daarnaast onderzoekt het stimuleringsfonds of en hoe hybride financieringsinstrumenten, zoals bijvoorbeeld terugvorderbare subsidies, alias leningen, binnen subsidieregelingen kunnen worden geïntroduceerd en of een ‘social impact bond-opzet’ binnen de Actieagenda Ruimtelijk Ontwerp haalbaar is.^[50] Bij social impact bonds worden geldelijke leningen in feite ‘in natura’ terugbetaald, waarbij natura staat voor de maatschappelijke impact die de investering heeft opgeleverd. Deze interessante gedachte heeft in de cultuursector nog nauwelijks noemenswaardige toepassingen opgeleverd, omdat het lastig is gebleken om de maatschappelijke impact van kunst en cultuur – zonder controversie – in geld uit te drukken. Hiervoor moeten nieuwe evaluatie- en monitoringstechnieken worden ontwikkeld.

Voor het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie zijn bovenstaande onderzoeks-trajecten misschien de opmaat om structureler na te denken over hoe publiek geld met private middelen gematcht kan worden.

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor de ontwerpsector zijn genoemd:

- Cofinancieringseisen van private partijen; matchfunding naast crowdfunding.
- Systeem van laagrentende leningen (al dan niet in combinatie met subsidies)
- Matching met publieke middelen uit andere beleidsdomeinen en financiering door opdrachtgevers.
- Implementatie van principes voor goed opdrachtgeverschap, in de geest het Engelse programma *Designing Demand* van de UK Design Council.
- Vestigingsklimaat voor creatieve starters versterken, bijvoorbeeld door het beschikbaar stellen van broedplaatsen/werkruimtes tegen lage kosten.

49

Het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie heeft een honoreringspercentage van 32 procent. In 2017 werd ruim 11 miljoen euro gesubsidieerd.

50

Een Social Impact Bond (SIB) biedt overheden een financieringsinstrument om maatschappelijke vraagstukken aan te pakken. In plaats van subsidies te verstrekken, gaan ze op projectbasis een hechte samenwerking aan met uitvoerders, investeerders en soms intermediairs. In 2017 waren er negen social impact bonds (SIB's) in Nederland. De eerste is in 2012 gestart en sindsdien is 26 miljoen geïnvesteerd, door onder andere ABN Amro. De thema's tot nu toe zijn: werk, re-integratie van gevangenen en gezondheid.

Financieringsbehoefte podiumkunsten

Het grootste deel van het aanbod op Nederlandse podia komt zonder directe subsidie tot stand. De (voor)financiering komt uit private middelen, donaties, crowdfunding, bankleningen of van investeerders maar bovenal uit garantiestellingen door podia. Podia worden meestal wel gesubsidieerd door (lokale) overheden. Het gesubsidieerde deel van de markt is relatief klein; hier spelen innovatie en vernieuwing een grote rol. In dit deel van de markt is er structureel spanning tussen de kosten en de financiële middelen. In de periode 2012 – 2015 is het aandeel subsidie in de totale inkomsten teruggebracht van driekwart naar tweederde. De extra eigen inkomsten zijn vaak afkomstig uit particuliere fondsen, geefgeld, sponsoring en vriendenkringen.

De productiekosten voor met name voorstellingen in de grote zaal zijn hoog. Een complicerende factor daarbij is dat in de podiumkunsten de kosten niet of nauwelijks omlaag gebracht kunnen worden door innovaties die de productiviteit verbeteren. De relatieve kostprijs van podiumkunsten stijgt daardoor relatief ten opzichte van het gemiddelde. Als gevolg hiervan is er een voortdurende en stijgende behoefte aan financiering. Op de achtergrond speelt mee dat het investeringsvermogen van producenten vaak beperkt is en dat er weinig partijen zijn die bereid zijn het ondernemersrisico van podiumkunsten af te dekken. Het Fonds Podiumkunsten is in gesprek met diverse particuliere fondsen over de mogelijkheid van een garantiefonds en zou daarmee graag een proef doen. Daarnaast is er sinds 2012 de mogelijkheid om voor potentieel grote publiekstrekkers het Blockbusterfonds als investeerder aan te spreken.^[51]

Voor podiumkunsten die geen groot publiek trekken, biedt dat geen oplossing. Daarom pleit de raad in de sectoradviezen theater, dans en muziektheater voor een *revolving fund*, op te richten door de sector zelf met een redelijke startsubsidie van de overheid.

Het Fonds Podiumkunsten geeft subsidie aan projecten, maar kent ook meerjarige activiteitensubsidies. Daarnaast stimuleert het fonds de afnemers met een programmeringsregeling, die podia en festivals (extra) ruimte geeft om te investeren in kwalitatief aanbod. Het fonds probeert zo tot afstemming te komen tussen vraag en aanbod. Daarnaast kent het fonds een aantal regelingen voor middelgrote en kleine podia, waarin aanvullende subsidies verstrekt kunnen worden voor tekorten die eventueel aan de kassa ontstaan. Het gaat hier bijvoorbeeld om subsidies aan poppodia. De regeling zou makkelijker uitvoerbaar zijn als de kassasystemen in theaters, net als bij bioscopen, op landelijk niveau data zouden kunnen genereren.^[52] Hiervoor is een aanzet gegeven door Podiumkunst.info: een initiatief waarbij inmiddels ruim 90 podia en 65 bespelers zijn aangesloten.^[53]

De afname van producties wordt ook gestimuleerd door een lumpsumuitkering via het fonds aan een kern van 50 theaters en door de tweejarige programmeringsubsidies voor festivals. Het fonds stimuleert ook de doorverkoop van succesvolle producties.

In 2017 werkte het Fonds Podiumkunsten mee aan een garantieregeling voor Leeuwarden-Fryslân 2018. Deelnemende partijen waren de organisatie van Leeuwarden-Fryslân 2018, de provincie Friesland en de gemeente Leeuwarden. Gemeente en provincie legden samen 1,3 miljoen euro in, het Fonds Podiumkunsten had twee ton euro gereserveerd. Het garantiefonds dekte een deel van

51

Het Blockbusterfonds is een samenwerking tussen VandenEnde Foundation, BankGiro Loterij, Prins Bernhard Cultuurfonds en VSBBFonds. Het fonds verstrekt renteloze leningen en garanties aan culturele producties met 'blockbusterpotentie'. De kracht van de formule ligt in de koppeling van de extra marketingactiviteiten aan een gegarandeerde kaartafname, dit leidt tot een aantoonbare groei van het bezoekersaantal. Sinds 2012 verstreken de fondsen voor een totaalbedrag van 6,4 miljoen euro aan renteloze leningen en garanties aan 34 culturele projecten. De BankGiro Loterij nam daarnaast voor een totaalbedrag van 8,1 miljoen euro toegangskarten af. Het Blockbusterfonds is revolverend: verstrekte leningen worden terugbetaald.

52

De filmdistributeurs (FDN) presenteren in 'matchbox' jaarlijks een overzicht van de kerncijfers van de sector.

[Samenvatting kerncijfers 2016 \(pdf\)](#)

53

podiumkunst.info

het risico af dat de producenten liepen bij een tegenvallende kaartverkoop.^[54] Het Fonds Podiumkunsten ziet deze garantieregeling als een interessante mogelijkheid om te onderzoeken welke andere manieren er zijn om het podiumkunstenklimaat in Nederland te ondersteunen.

Het Fonds Podiumkunsten heeft met SENA en het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie het initiatief genomen voor een investeringsfonds voor popmuziek. Het is een gezamenlijk initiatief, waarmee tegemoet gekomen wordt aan de dynamiek van de popsector. Het nieuwe fonds zal beschikken over 900.000 euro per jaar in de periode 2019 – 2021. Dit fonds is expliciet bedoeld voor dat deel van de muziek waar de markt een grote rol speelt, maar waar de behoefte aan investeringskapitaal groter is dan wat diezelfde markt kan dragen. Het investeringsfonds wil aansluiten bij potentieel interessante initiatieven waar de investeringen vanuit de markt te klein zijn. Het voornemen is om in deze subsidieregeling ook met een leningdeel te gaan werken. De regeling is bedoeld voor investeringen in de carrière van artiesten die al enige tijd werkzaam zijn, omdat juist daar de investeringscapaciteit het meest knelt. Doel is een structurele verbetering van het verdienmodel van deze artiesten. Hiermee wil het nieuwe fonds ook aansluiten bij de Fair Practice Code.^[55]

In de pop- en urban muziek vindt distributie vooral plaats via streaming. Deze distributiewijze roept allerhande auteursrechtelijke vragen op die nog lang niet zijn opgelost.^[56] Volgens de raad zijn er op Europees niveau afspraken nodig om het auteursrecht beter te laten aansluiten op de huidige digitale distributiesystemen voor muziek, waarbij de aandacht onder meer ook uitgaat naar het honoreren van auteurs- en naburige rechten. Het betreft hier ook het afdragen van rechten aan creërende en uitvoerende artiesten door multinationals als Facebook, Google en YouTube, die door ‘safe-harbor-afspraken’ niets hoeven af te dragen aan de rechthebbenden van op hun platforms beluisterde muziek.

Tot slot is er het Slecht Weer Fonds dat 500.000 per jaar beschikbaar heeft. Dit is in feite een verzekeringsfonds, waaruit festivalorganisaties die een tekort hebben door onvoorziene weersomstandigheden een bijdrage kunnen krijgen. Het is dus bedoeld voor calamiteiten en biedt daarmee geen investeringsmiddelen. Festivals die een bijdrage krijgen, moeten het geld later terugbetalen, als hun financiële positie weer voldoende is hersteld. Zo blijft het fondsvermogen in stand. De regeling is in 2016 in het leven geroepen. Het is ondergebracht bij het Fonds Podiumkunsten, maar staat open voor festivals uit alle sectoren.

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor de podiumkunsten zijn genoemd:

- Garanties en uitkoopsommen maken voorinvesteringen mogelijk. Zij zijn met name interessant voor producties met hoge risico’s en/of producties die relatief veel eigen inkomsten moeten genereren, waaronder uiteraard ook grootschalige producties die zonder subsidies tot stand worden gebracht.
- Crowdfunding in combinatie met subsidie, met name voor afzonderlijke projecten.
- Financiering vanuit andere domeinen door projecten te koppelen aan potentieel gedeelde publieksgroepen, zoals toerisme.^[57]
- Gezamenlijk investeren door podia met al dan niet een producent, zoals de Theateralliantie doet.^[58]

54

‘Subsidieregeling risico’s inkomsten uit ticketverkoop podiumproducties hoofdprogramma Leeuwarden-Fryslân 2018’, provincie Friesland, 2017

55

De volledige regeling, toelichting en de richtlijnen zijn in januari 2019 beschikbaar. stimuleringsfonds.nl

56

De gemiddelde uitbetaling per stream is 0,0027 euro, te verdelen over platenmaatschappij, distributeur, rechtenorganisaties en artiesten. [De balans, de behoefte](#) Raad voor Cultuur, 2018.

57

Fonds Podiumkunsten refereert in dit verband aan een financieringsconstructie die in het kader van Leeuwarden Culturele Hoofdstad 2018 tot stand kwam.

58

De Theateralliantie is een samenwerkingsverband van podia in Amsterdam (DelaMar), Rotterdam (Luxor), Breda, Heerlen, Apeldoorn en Groningen (Martiniplaza) die zelf of in samenwerking met producenten opdracht geven tot het produceren van theaterproducties.

- Fiscaal: een laag btw-tarief is zinvol voor de podiumkunsten omdat dit podia de ruimte biedt om hogere vergoedingen aan gezelschappen en ensembles te verstrekken. Als er een gedeeld risico is van theater en bespeler (partage-regeling), dan wordt deze vergoeding automatisch hoger. In dat geval delen partijen de netto opbrengsten immers volgens een vooraf bepaalde verdeelsleutel. Als er een vaste prijsafpraak geldt, dan moeten er expliciet hogere bedragen worden afgesproken. Een deel van de opbrengst kan natuurlijk ook ten goede komen aan de podia, of via lagere toegangsprijzen aan het publiek worden doorgegeven. Op welke plek in de keten het voordeel van de lagere btw uiteindelijk terechtkomt, hangt af van het prijsbeleid van de zalen, de afspraken tussen zaal en gezelschap, en de prijselasticiteit van de vraag.
- Het is mogelijk dat, naar Belgisch voorbeeld, een *tax shelter* voor de podiumkunsten behulpzaam is om ondernemingen te stimuleren in een theaterproductie te investeren, in ruil voor een aftrekpost voor de vennootschapsbelasting. ^[59]

Financieringsbehoefte beeldende kunst

In de beeldende kunst zijn veel individuele kunstenaars actief, de meesten als zzp'er. De kunstenaars die grote ateliers of studio's hebben in een bv, vormen een minderheid. Het merendeel kan niet goed rondkomen van de kunstpraktijk en moet er ander werk naast doen. ^[60] Ook als kunstenaars hun werk in een bv maken en presenteren, komen ze niet of nauwelijks in aanmerking voor de ondernemersregelingen van het ministerie van EZK. Deze regelingen sluiten namelijk niet aan bij de kunstpraktijk, onder meer vanwege de eisen ten aanzien van de omvang van de onderneming, ten aanzien van samenwerkingen – bijvoorbeeld in andere domeinen – en ten aanzien van de omvang van de omzet en winst.

Er is een grote behoefte aan continuïteit in de artistieke ontwikkeling en bedrijfsvoering. De huisvesting is in deze context in toenemende mate een probleem geworden; het gaat hier om betaalbare ateliers en broedplaatsen. Atelierbeleid en cultureel vastgoed zijn primair een zaak van gemeentelijke overheden.

De landelijke overheid bepaalt de speelruimte van de gemeenten en corporaties. De voorheen actieve maatschappelijke rol van corporaties op het terrein van beschikbaar stellen van vastgoed voor culturele doeleinden is sterk verminderd.

Het Mondriaan Fonds is actief met een ander instrumentarium dan alleen subsidies: leningen, matching en garanties. Sinds kort wordt ook de mogelijkheid van een investeringsinstrument onderzocht. Het Mondriaan Fonds matcht de subsidies voor presentatie-instellingen en ook in aansluiting op crowdfunding; het fonds draagt 25 procent bij aan het doelbedrag van een campagne.

Het Mondriaan Fonds heeft een aantal regelingen in het leven geroepen om de markt te stimuleren. Zo is er de opdrachtgeversregeling die functioneert als een matchingsregeling. Het Fonds matcht maximaal 50 procent van de kosten. Deze regeling trekt privaat geld. ^[61] In 2015 is er een effectonderzoek gedaan naar deze regeling op basis waarvan het fonds de regeling heeft voortgezet. ^[62]

59

[Tax Shelter Podiumkunsten](#),
[Tax Shelter Podiumkunsten](#) (pdf),
Ministerie van de
Vlaamse gemeenschap, 2017

60

In de periodieke [Collectieve Selfie](#) (pdf) verzamelt en presenteert BKNL cijfers om de sector in beeld te brengen, onder meer cijfers met betrekking tot het inkomen van beeldend kunstenaars.

61

In 2017 werd door het fonds in totaal 1.4 miljoen euro aan 49 opdrachten bijgedragen. Het bedrag dat in totaal in de opdrachten werd geïnvesteerd is vijfmaal zo groot. In hoeverre dit om privaat geld gaat is onbekend. In totaal zijn sinds het instellen van de regeling zo'n 200 opdrachten mogelijk gemaakt.

62

Totale bijdragen Mondriaan Fonds tot 2015 – 42 gehonoreerde projecten: 1.894.028 euro. Van de 42 opdrachtgevers waren er 6 afkomstig uit andere sectoren dan de kunst.
[Evaluatie Bijdrage Opdrachtgeverschap Mondriaan Fonds](#) (pdf)

Het fonds ondersteunt de richtlijnen voor kunstenaarshonoraria die op verzoek van BKNL zijn ontwikkeld. Om deze richtlijnen in de praktijk uitvoerbaar te maken, is in 2017 een bedrag van 600.000 euro beschikbaar gesteld door OCW ter compensatie van honoraria van kunstenaars voor presenterende instellingen. Dit was een matchingsbijdrage. Het budget is inmiddels uitgeput en zal worden verlengd. Het is wenselijk dat de richtlijn wordt geborgd in de begrotingen van instellingen.^[63]

Het Mondriaan Fonds heeft een ‘fonds op naam’ ingericht binnen Fonds Kwadraat.^[64] Dit fonds biedt talentvolle kunstenaars en ontwerpers de mogelijkheid een rentevrije lening af te sluiten voor het ontwikkelen, maken en presenteren van nieuw werk. Er kan bijvoorbeeld een lening worden verstrekt voor onderzoek of een werkperiode in binnen- en buitenland. Ook beeldend kunstenaarsinitiatieven en collectieven kunnen een lening aanvragen voor een artistiek project, voor productie en apparatuur of voor gereedschap. Met de leningen wil Fonds Kwadraat bijdragen aan de professionalisering en groei van de kunstsector. De leningen van het fonds zijn klein in omvang, zodat de kunstenaars deze op termijn altijd kunnen terugbetalen. Daarom hoeft er in de praktijk ook nauwelijks een financiële beoordeling plaats te vinden op verdienvermogen en kredietwaardigheid.

Sinds twee jaar experimenteert het fonds met een investeringsinstrument dat aansluit bij de uitgangspunten van *social investment*. Dit doet het fonds samen met Hivos en bureau True Price.^[65]

Een andere regeling om de markt te stimuleren, is de KunstKoop. Daarmee kunnen particulieren kunst van levende kunstenaars op afbetaling kopen bij meer dan honderd galleries, verspreid over Nederland, zonder dat zij rente hoeven te betalen. Hiervoor heeft het Mondriaan Fonds een overeenkomst gesloten met ABN AMRO. Het Mondriaan Fonds neemt de rente voor zijn rekening.^[66] De regeling kan gezien worden als een leeninstrument, maar dan een die betrekking heeft op reeds geproduceerde werken.

Financieringsbronnen voor museale aankopen zijn Vereniging Rembrandt, het aankoopfonds van het Mondriaan Fonds en de bankgiroloterij. Voor bijzondere aankopen bestaat het Museaal Aankoopfonds.^[67]

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor de beeldende kunst zijn genoemd:

- Matchen van privaat geld in de regeling voor opdrachtgeverschap.
- Matching van publiek-private initiatieven. Bijvoorbeeld wanneer de Vereniging Rembrandt het van belang vindt dat voor aankopen privaat geld wordt ingezet, al dan niet via crowdfunding.
- Fiscaal: handhaving van het verlaagde tarief van 6 procent voor een kunstenaar die zijn werk verkoopt.
- Een percentageregeling voor beeldende kunst bij het Rijksvastgoedbedrijf en gemeenten.

63

Om het experimenteerreglement kunstenaarshonoraria te kunnen voortzetten, maakt het Mondriaan Fonds nu gebruik van zijn bestemmingsreserve. In 2019 is er weer een bedrag beschikbaar. mondriaanfonds.nl

64

Fonds Kwadraat werkt samen met en wordt ondersteund door het Mondriaan Fonds, het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie, CBK Rotterdam en Stichting DOEN, en heeft twee fondsen op naam: Fotofonds FBHW en het P.T. Fonds. Fonds Kwadraat is opgericht in 1971 met een leenkapitaal van 350.000 euro. Inmiddels zijn er meer dan 2000 projecten gefinancierd met een totaalbedrag van ruim 7.7 miljoen euro.

65

Zoeken van gecommitteerde investeerders ligt in handen van een bankier. trueprice.org

66

De regeling geldt voor kunstwerken (minimumprijs 750 euro) die gemaakt zijn ná 1945 door nog levende kunstenaars.

67

Dit gaat niet uitsluitend om aankopen van beeldende kunst, maar ook om erfgoed bijvoorbeeld de T-Rex.

Financieringsbehoefte musea

Een aanzienlijk deel van de uitgaven op de cultuurbegroting – 44 procent volgens de monitor van het SCP – wordt besteed aan het behoud en beheer van musea en monumenten. In dit advies scheiden we de financieringsparagrafen van deze twee deelsectoren, omdat de financieringsbronnen wezenlijk van elkaar verschillen.

Musea worden gesubsidieerd door gemeenten, provincies en het Rijk. In totaal gaat het hier om 188,4 miljoen euro van het Rijk; 46,8 miljoen euro van provincies en 241,9 miljoen euro van de gemeenten. Via de Erfgoedwet wordt het budget voor meerjarige periodes uitgekeerd aan 29 musea voor het behoud en beheer van de rijkscollecties. De meeste rijksgesubsidieerde musea waren overigens van mening dat de financieringsgrondslag voor dit budget niet goed was berekend.

De komende jaren worden de museum panden van rijksmusea, als onderdeel van de Erfgoedwet, gefaseerd overgedragen aan de gebruikers, waardoor de musea eigenaar worden. Op dit moment zijn de gebouwen in het bezit van het Rijksvastgoedbedrijf. Alle rijksmusea hebben inmiddels een eigen afdeling voor onderhoud ingesteld. Het voordeel van het in eigendom hebben van de gebouwen is dat er een onderpand is. Op basis daarvan kunnen leningen worden afgesloten, bijvoorbeeld voor de aankoop van collecties.

Naast de overheidssubsidies is het Mondriaan Fonds een belangrijke publieke financier voor exposities en aankopen in de musea. Met de teruglopende subsidies en het probleem van met name de kleinere musea om te investeren in de werving van private inkomsten, neemt de druk op dit fonds toe.

De overheid ondersteunt bijzondere tentoonstellingen met bruiklenen uit het buitenland via de indenniteitsregeling. Deze regeling zorgt voor een korting op de verzekeringspremie en staat open voor alle musea in Nederland.

De Rijksoverheid draagt bij calamiteiten risico voor maximaal 300 miljoen euro per jaar. Daarnaast blijkt de Geefwet een positieve invloed op het geefgedrag te hebben die gunstig uitpakt voor musea. Voor de museumsector kan er meer geëxperimenteerd worden op het gebied van private giften.^[68]

Vanaf 2011 is het aandeel subsidie afgenomen en zijn de eigen inkomsten gegroeid. In het sectoradvies 'In wankel evenwicht', maar ook in 'Cultuur in Beeld' en de monitor 'Het Culturele leven' wordt geconstateerd dat het een aantal grote musea voor de wind gaat, terwijl er ook veel museale instellingen een negatief exploitatieresultaat hebben. De museumsector kan als geheel niet opboksen tegen de teruggelopen overheidssubsidies en stijgende kosten. De totale omzet van 1,02 miljard euro laat geen stijging zien, maar een stabilisering ten opzichte van 2015. In de afgelopen jaren laat vooral het aandeel van de tentoonstellingskosten in de totale kosten een stijgende trend zien: van 6 procent in 2011 naar 9 procent in 2016. De totale kosten stijgen sneller dan de totale omzet.

De (eigen) inkomsten van musea komen voor een deel uit publieksinkomsten en overige inkomsten (museumwinkels, horeca). Met name de eigen inkomsten zijn in de periode 2005 – 2015 opvallend gestegen, met 136 procent.

68
Advies van raad: daarom zou het goed zijn als er meer en langlopend onderzoek wordt gedaan naar het geefgedrag van particulieren. Op basis daarvan kunnen lessen worden getrokken over succesvolle manieren om donaties te stimuleren.

Deels komt dit doordat in dezelfde tijd het aantal bezoekers met 60 procent steeg; hierdoor namen niet alleen de inkomsten uit tickets toe, maar ook het bedrag dat gespendeerd werd in museumwinkels en -horeca.

Verder is de totale vergoeding die Stichting Museumkaart uitkeert aan de aangesloten musea gestegen.^[69] Vorig jaar waren er zo'n 1,35 miljoen museumkaarthouders, die met elkaar voor circa 62 miljoen euro aan inkomsten hebben gezorgd. Musea vinden meer bezoekers en hogere inkomsten de belangrijkste strategische aandachtsgebieden van de Stichting Museumkaart.^[70]

De museumkaart biedt een loyaliteitsprogramma dat alle belanghebbenden iets oplevert.^[71]

De private inkomsten van de leden van de Museumvereniging zijn tussen 2012 en 2016 gestegen met bijna 60 procent. De totale private inkomsten van deze musea bedroegen in 2016 in totaal 115 miljoen euro. Er treedt hier echter een Mattheus-effect op. Het bedrag komt namelijk voor 85 procent voor rekening van de grote musea.

Voor de kleine musea zijn dit soort inkomsten veel moeilijker te verwerven. Zij hebben private inkomsten van gemiddeld 13.000 euro; in totaal hebben zij 3 miljoen euro aan private inkomsten binnengehaald. De afgelopen zes jaar is bij deze musea deze inkomstenbron zelfs gedaald met 25 procent. Bij de middelgrote musea zijn de private inkomsten met 9 procent gestegen.

Private fondsen leveren substantiële bijdragen aan de museumsector. Het Blockbusterfonds, opgericht door de VandenEnde Foundation, het Prins Bernhard Cultuurfonds, het VSBfonds en de BankGiro Loterij steunen uitzonderlijke culturele projecten, waaronder tentoonstellingen. De BankGiro Loterij ondersteunt musea jaarlijks: in 2017 met bijna 33 miljoen euro. De continuïteit van private fondsen is echter niet gegarandeerd. Zo heeft het VSBfonds vorig jaar zijn donatiebeleid veranderd. De nadruk ligt nu meer op de bevordering van actief burgerschap, waardoor de doelen waarvoor musea een bijdrage kunnen vragen, zijn versmald. Instellingen zijn soms volledig afhankelijk van de bijdragen van fondsen. Dit maakt hen kwetsbaar: valt een bijdrage weg, dan is de kans groot dat het museum bepaalde taken niet meer kan uitvoeren.

De raad heeft de indruk dat er bij musea een sterkere nadruk is komen te liggen op de presentatie. De zogenaamde 'blockbusters' leveren grote bezoekersaantallen op en vragen investeringen van culturele instellingen; extra kosten worden gemaakt voor publiciteit, bezoekersontvangst, logistiek en transport, verzekeringen, beveiliging, schoonmaak en slijtage van het gebouw. Een deel van deze kosten betreft voorinvesteringen die in beginsel in aanmerking komen voor alternatieve financiering zoals garantstellingen, crowdfunding en cultuurleningen.

Sommige museale instellingen hebben hun commerciële activiteiten bij een aparte rechtspersoon (stichting of bv) ondergebracht. Ook is er bij musea een groter bewustzijn om partners aan zich te binden. Stakeholdermanagement en -development nemen in musea belangrijker posities in. Zulke taken zijn gericht op alle verbindingen die musea kunnen aangaan, en bedoeld om die samenwerking te bekrachtigen (in geld of natura).

69

21 procent van de entree-inkomsten komen voor rekening van de Museumkaart. Musea ontvingen in 2017 68 procent van de gemiddelde toegangsprijs. De Museumkaart is een belangrijke motor achter het bezoek: kaarthouders gebruiken hem gemiddeld 6,5 keer per jaar. In wankel evenwicht, Raad voor Cultuur, 2018

70

consultancy.nl

71

De Museumkaarthouder zorgde in 2013 voor 31,6 miljoen euro aan extra inkomsten: 14 miljoen euro uit entreegeld extra bezoeken, 15 miljoen euro uit horeca en winkel, 1,3 miljoen euro aan extra toeslagen. 43 procent van de extra inkomsten gingen naar 10 musea met het meeste MK-bezoek. 13,7 miljoen euro van het totale financiële effect gaat naar de 10 musea met het meeste bezoek (minimaal 125.000). De 100 kleinste musea (max. 2000 bezoeken) verdienen samen slechts 94.000 euro. museumvereniging.nl

Motie Van Veen

Gelet op de roep om ondernemerschap is de raad kritisch over de uitvoering van de motie Van Veen. Op grond daarvan moesten de rijksgesubsidieerde musea de bedragen die ze in de jaren 2013 – 2016 hadden opgebouwd, afstaan aan het OCW Bestemmingsfonds. Als van musea een ondernemende instelling wordt verlangd en zij reserves willen opbouwen voor toekomstige investeringen, dan past het niet om die reserves vervolgens af te romen voor een andere doelstelling.

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor de musea zijn genoemd:

- Fiscaal instrument voor uitbreiding van de collectie.
- Aanpassing afdracht museumkaart, zodat kleinere musea meer profiteren.
- Voorfinanciering voor investeringen in fondsenwerving, evenementen en (grote) publiekstrekkers.
- Een groter garantiefonds, zoals het Blockbusterfonds.

Financieringsbehoeften monumenten en archeologie

Voor onroerend erfgoed, met name gebouwde rijksmonumenten, is door het Rijk de afgelopen dertig jaar een financieel stelsel ontwikkeld, waarin de instandhouding en ontwikkeling ervan wordt ondersteund door de combinatie van leningen, subsidies en fiscale voordelen. Er gaat bijzonder veel goed, ook op instrumenteel niveau, en er is veel geld beschikbaar, zowel vanuit de publieke als de private hoek. Het systeem biedt een grote mate van continuïteit en zekerheid – voor monumenteigenaren van groot belang – en er zit vermogen in de sector, waardoor er bij leningen garanties gegeven kunnen worden.

Vanouds is er voor monumenten veel particuliere, financiële ondersteuning geweest. Dat heeft alles te maken met het feit dat veruit de meeste monumenten of terreinen in eigendom zijn van particulieren of private stichtingen en verenigingen, en in mindere mate van overheden. Monumenteigenaren brengen zelf het grootste deel van de investeringen op. Bij archeologie is het particuliere aandeel in de kosten nog groter door het ‘verstoorder betaalt-principe’; dit zijn vaak ontwikkelaars.

De instandhouding van (archeologische) monumenten wordt door het ministerie van OCW op verschillende manieren financieel ondersteund: via subsidieregelingen, het Nationaal Restauratiefonds en het NWO-fonds Archeologie. Ook het Fonds voor Cultuurparticipatie en, in heel beperkte mate, het Fonds voor Creatieve Industrie en het Mondriaan Fonds hebben een budget voor (beleving van) erfgoed beschikbaar gemaakt.

Daarnaast levert het ministerie van Financiën een bijdrage via fiscale voordelen voor landgoederen die vallen onder de Natuurschoonwet. Jaarlijks wordt door het Rijk circa 180 miljoen euro aan instandhouding van monumenten beschikbaar gesteld. ^[72] In het huidige regeerakkoord is er nog eens 323,5 miljoen euro extra beschikbaar voor erfgoed en monumenten, waarvan 95 miljoen euro extra voor restauratie en extra budget voor het Nationaal Restauratiefonds. ^[73] ^[74] Daarnaast is er 31,5 miljoen euro extra begroot voor archeologie, 13,5 miljoen euro voor een gezamenlijke kerkenaanpak in Nederland en 15 miljoen euro voor de Groningse monumenten in het aardbevingsgebied. ^[75]

72

‘Samenhangende evaluatie van het financiële stelsel voor monumentenzorg’, Ecorys, 15 januari 2018.

73

95 miljoen euro is bestemd voor de restauratie van 27 rijksmonumenten, groot onderhoud aan 50 molens en voor de toegankelijkheid van mobiel erfgoed.

74

Voor de Duurzaamheidslening en de verhoging van de Restauratiefonds+hypotheek.

75

Op 10 november 2018 is de samenwerkingsafspraken Nationale aanpak kerken getekend tussen ministerie van OCW met provincies, gemeenten, kerkeigenaren en verschillende erfgoedorganisaties. De samenwerkingspartners nemen de komende jaren verantwoordelijkheid voor diverse acties.

Sinds 1 januari 2019 is de fiscale aftrek voor particuliere eigenaren van rijksmonumenten met een woonfunctie komen te vervallen. Hiervoor is nu een subsidieregeling beschikbaar: de instandhoudingsubsidie woonhuis-rijksmonumenten. Door deze omvorming is vanaf 2019 jaarlijks nog eens 62 miljoen euro subsidie beschikbaar: 45 miljoen euro voor particuliere woonhuseigenaren, 17 miljoen euro extra voor de Subsidieregeling Instandhouding Monumenten, waarvan 5 miljoen euro voor groen erfgoed.^[76]

De restauratiesubsidies van het Rijk (circa 20 miljoen euro) worden verstrekt door de provincies. Een aantal provincies draagt zelf ook flink bij met jaarlijks een budget van in totaal circa 86 miljoen euro.

Naast particulieren, private partijen en overheden stellen in Nederland ook een flink aantal private fondsen geld ter beschikking voor het behoud van erfgoed. De grootste donateur is het Prins Bernard Cultuurfonds. Dit fonds participeert ook in revolverende fondsen, zoals de Cultuurfondsen voor Monumenten. Daarnaast ontwikkelt ook de BankGiroloterij zich tot een vaste financiële partner voor een aantal monumentenorganisaties en verstrekt zij eenmalige schenkingen aan grote restauratieprojecten.

Vanuit de sector zelf zien we dat voor projecten steeds meer pakketten met verschillende soorten inkomsten worden toegepast. Die bestaan geregeld uit een combinatie van een fonds, crowdfunding, een lening en subsidie. De subsidie is alleen bedoeld voor het deel dat onrendabel is; om subsidie te kunnen aanvragen, moet eerst de rest van de financiën via andere wegen zijn geregeld.

Het financiële systeem voor onroerend erfgoed moet gekoesterd worden; de raad heeft daarom geen grote koersverandering voor ogen. Over de hele linie gaat het redelijk goed en heeft de raad de indruk dat de financiële middelen afdoende zijn en de betrokkenheid groot. De raad meent dat bij instandhouding van alle monumenten van nationaal belang ook mee zou moeten wegen welk verdienpercentage redelijkerwijs gehaald zou kunnen worden, rekening houdend met het type monumenten in bepaalde regio's. Een uitkomst zou kunnen zijn dat bepaalde typen, bijvoorbeeld molens, groen en archeologie, categorieën monumenten zijn die onmogelijk zonder een bepaald percentage aan subsidie in stand kunnen worden gehouden; of dat monumenten in krimpgebieden extra subsidie nodig hebben. Het zoeken naar een subsidie-/financieringssysteem die rekening houdt met een differentiatie tussen regio's met een hoge en een lage economische druk, verdient aanbeveling.

Als kansrijke financieringsinstrumenten voor monumenten en archeologie zijn genoemd:

- Meer differentiatie en meer maatwerk, waarbij kwaliteit zwaarwegend zou moeten zijn bij de bepaling van financiering. Daarbij wel een toetsing op kwaliteit van beheer, behoud en ontwikkeling.

2. Verkennend overzicht inkomsten cultuursector 2017

	<i>Bedragen in euro's (x 1.000)</i>	
Eigen inkomsten		
Publieksinkomsten musea, podia, bioscopen	870.606	
Omzet film en muziek in huis	496.500	
Omzet boekenvak	530.000	
Verkoop beeldende kunst	[78]	
Inkomsten uit gebruikers van bibliotheken	59.200	<i>Inclusief mobiele diensten</i>
Horeca, merchandise	230.780	<i>Voorzover bekend, inclusief bibliotheken</i>
Overige inkomsten presentatie-instellingen	4.787	<i>Onvolledig: gebaseerd op 27 presentatie-instellingen</i>
Cultuursubsidies overheid		
Rijk	738.415	
Provincies	301.503	<i>Alleen post 14 in jaarverslag OCW</i>
Gemeenten	1.836.053	
Overige inkomsten		
Sponsoring	16.759	<i>Niet volledig (alleen BIS-instellingen) [79]</i>
Crowdfunding culturele projecten	14.400	<i>Het grootste deel hiervan gaat naar muziek</i>
Giften fondsen, bedrijven en kansspelen	290.151	<i>Cijfers 2015</i>
Giften huishoudens en uit nalatenschappen	36.481	<i>Cijfers 2015</i>

78

Van galleries is alleen de gemiddelde omzet bekend over 2016: 282.000 euro. In 2009 was dit nog 377.000 euro. Een grove schatting van de omzet in de primaire kunstmarkt in 2015 is 83 miljoen euro.

79

Meer cijfers zijn tegen betaling verkrijgbaar via Respons.

3. Adviesaanvraag

>Retouradres Postbus 16375 2500 BJ Den Haag

Raad voor Cultuur
Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE DEN HAAG

Erfgoed en Kunsten
Rijnstraat 50
Den Haag
Postbus 16375
2500 BJ Den Haag
www.rijksoverheid.nl

Contactpersoon:
Roos Bernelot Moens

r.r.bernelotmoens@minocw.nl

Onze referentie
1333701

Datum **29 MEI 2018**
Betreft **Adviesaanvraag Financiering Cultuur**

Geachte Raad,

Met deze brief vraag ik u om advies over het overheidsbeleid op het gebied van de financiering van cultuur. In het eerste deel van deze brief schets ik de aanleiding voor mijn verzoek aan de Raad. Het tweede deel beschrijft de adviesaanvraag.

Aanleiding

De afgelopen jaren hebben de culturele en creatieve sector geïnvesteerd in het vinden van nieuwe geldstromen en het genereren van meer eigen inkomsten. Het creëren van een meer diverse financieringsmix blijft een belangrijk thema in het cultuurbeleid. Zoals u in uw werkplan 2017-2018 heeft geschreven, is de cultuursector gebaat bij financieel gezonde en weerbare instellingen en is het aanboren van nieuwe geldstromen voor de cultuursector nog steeds van groot belang. Ik wil de positieve ontwikkeling in de sector verder aanmoedigen in de aanloop naar de nieuwe subsidieperiode (2021-2024).

Met het Programma Ondernemerschap Cultuur is in de afgelopen periode geïnvesteerd in het verbreden van de financieringsmix voor instellingen en het vergroten van vaardigheden en kennis op het gebied van ondernemerschap. Ik wil verkennen op welke wijze OCW kan blijven bijdragen aan passende financieringsmogelijkheden voor instellingen in de culturele sector. Daarnaast wil ik extra aandacht geven aan het vergroten van het verdienvermogen van de zelfstandig werkenden (ondernemers) in de culturele en creatieve sector. De urgentie van deze thema's komt ook voort uit verschillende rapporten en adviezen die de afgelopen jaren zijn verschenen:

- *Cultuur naar vermogen*, SEO Economisch Onderzoek (2011)
- *Show me the money*, Dutch Creative Council (juni 2015)
- *Towards more efficient financial ecosystems: innovative instruments to facilitate access to finance for the cultural and creative sectors*, European Union (2016)
- *Onderzoek naar de mogelijkheden van aanvullende financiering voor de culturele sector*, Idea Consult (november 2016)
- *Verkenning naar financieringsmogelijkheden voor ondernemers en de toegankelijkheid voor (beeldend) kunstenaars*, BKNL (september 2016)

- *De kunst van het lenen*, Cultuur+Ondernemen (september 2016)
- *Passie Gewaardeerd*, SER en Raad (april 2017)
- *Evaluatie Programma Ondernemerschap Cultuur*, DSP (september 2017)
- *Arbeidsmarktagenda Culturele en Creatieve Sector*, K'92 (november 2017)

Onze referentie
1333701

Adviesaanvraag

Bovengenoemde rapporten brengen een aantal knelpunten en vraagstukken op het gebied van financiering in de culturele en creatieve sector in kaart. Het is van belang om na te denken over mogelijke en passende oplossingsrichtingen die tegemoet komen aan deze knelpunten. De focus van mijn vraag ligt in eerste instantie op het verkennen van voor de culturele en creatieve sector minder gebruikelijke financieringsvormen, zoals bijvoorbeeld *seed capital*, *revolving funds* en financiering op basis van *matching*. Vervolgens is mijn vraag in hoeverre de toepassing van deze financieringsvormen voor cultuur kan worden vergroot. Het is wenselijk om daarbij onderscheid te maken tussen de financieringsbehoeften van instellingen/organisaties enerzijds, en zelfstandig werkenden (of kleine ondernemingen) anderzijds.

Hoofdvraag

Hoe kan de diversiteit van financiering voor de culturele en creatieve sector verder worden vergroot?

Daarbij stel ik de volgende deelvragen:

1. Is er een goed beeld van de huidige **vraag** (of behoefte) vanuit de sector naar financiering? En hoe verhoudt (het beeld van) deze vraag zich tot het huidige aanbod van financieringsmogelijkheden?
2. Hoe kan de **kennis** in de sector over de verschillende financieringsmogelijkheden verder worden bevorderd?
3. Hoe kan het huidige **aanbod** van (publieke en private) financieringsvormen en financiers meer inzichtelijk en toegankelijk worden gemaakt? Op welke manier kan bijvoorbeeld de beschikbaarheid van privaat kapitaal (mecenaat) verder worden bevorderd? En is er voldoende financieringsaanbod om ruimte voor experiment te bevorderen?
4. Wat is de meest passende **rol van de rijksoverheid** op dit gebied, waarbij ik u vraag ook de rol te betrekken die de andere ministeries en overheden hebben bij de financiering van cultuur.
5. Wat is de **rol van de raad van toezicht** van culturele en creatieve instellingen op het gebied van financiering en de financiële gezondheid van organisaties?

Motie Ellemeet en A. Rutte: Financieringsmogelijkheden voor kunstenaars

Naast de bovenstaande adviesaanvraag verzoek ik specifiek om advies over de recent aangenomen motie van Kamerleden Ellemeet en Arno Rutte¹. Deze motie is ingediend naar aanleiding van de verkenning die Beeldende Kunst Nederland (BKNL) heeft uitgevoerd naar financieringsregelingen voor ondernemers en de toegankelijkheid daarvan voor (beeldend) kunstenaars. Uit deze verkenning blijkt dat financieringsregelingen voor ondernemers van andere ministeries (o.a. MinEZK) slecht lijken aan te sluiten bij zelfstandig werkenden in de culturele en

¹ Motie Ellemeet/Arno Rutte (nr. 20) over financieringsregelingen voor zelfstandigen - Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (VIII) voor het jaar 2018

creatieve sector. De Kamerleden verzoeken om knelpunten weg te nemen ten behoeve van een effectievere inzet van financieringsregelingen voor zelfstandigen in de culturele sector. Ik verzoeken de Raad om in zijn advies aandacht te besteden aan deze materie en mij te adviseren over de rol en verantwoordelijkheid van OCW hierin.

Onze referentie
1333701

Planning

Ik verzoek u uw advies in oktober 2018 te presenteren.

Met vriendelijke groet,

de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap,

Ingrid van Engelshoven

4. Gesprekspartners

Expertmeeting

28 september 2018

Andre Dolsma, Esmé Lammers, Frans van Dooremalen, Henriëtte Post, Jan Baanstra, Joris Kok, Lex van Teeffelen, Lisan Beune, Lucas van Woerkum, Marc Schoutens, Marian Koek, Petra Hoogerwerf, Renee Steenbergen, René Goudriaan, Roy Cremers, Siep Wijsenbeek, Stef Collignon, Walter Groenen.

Fondsenoverleg

16 oktober 2019

Christine Lindo (Mondriaan Fonds), Tiziano Perez (Letterenfonds), Doreen Boonekamp (Filmfonds), Syb Groeneveld (Stimuleringsfonds Creatieve Industrie), Dennis Stam (Fonds Podiumkunsten), Saskia van Ooij (Fonds voor Amateurkunst en Cultuurparticipatie), Pieter Siebinga (oud-directeur Restauratiefonds).

Consultaties

Sigrid Hemels, Guido van Nispen.

Voorbereiding advies

Ter voorbereiding van het advies heeft de raad een projectgroep ingesteld die gebruikgemaakt heeft van de inbreng van extern deskundige Roelof Balk.^[77] Vanuit het bureau is het adviestraject begeleid door Annet Pasveer, Jaap Visser en Klazien Brummel (projectcoördinator).

⁷⁷

Roelof Balk is directeur-bestuurder van het Fonds Cultuur+Financiering en is gespecialiseerd in publiek-private financiering, maatschappelijke fondsen en ruimtelijke kwaliteit. Hij is tot 1 januari 2019 als extern adviseur betrokken geweest bij de totstandkoming van het advies.

Colofon

**‘Financiering van cultuur’ is een
uitgave van de Raad voor Cultuur.**

Leden

Marijke van Hees
voorzitter
Brigitte Bloksma
Lennart Booij
Özkan Gölpinar
Erwin van Lambaart
Cees Langeveld
Thomas Steffens
Liesbet van Zoonen
Jakob van der Waarden
directeur

Raad voor Cultuur

Prins Willem Alexanderhof 20
2595 BE Den Haag
070 – 3106686
info@cultuur.nl
www.cultuur.nl

Ontwerp

High Rise

Alle adviezen van de raad zijn ook te vinden op cultuur.nl. Wilt u op de hoogte blijven van de activiteiten van de raad? Dan kunt u zich aanmelden voor de [nieuwsbrief](#). Volg ons ook op [Twitter](#).

Het is toegestaan (delen van) de inhoud van het advies te citeren of te verspreiden, mits daarbij de Raad voor Cultuur en het advies als bronnen worden vermeld. Aan de adviezen kunnen geen rechten worden ontleend.

© Raad voor Cultuur, februari 2019

De Raad voor Cultuur is het wettelijke adviesorgaan van de regering en het parlement op het terrein van kunst, cultuur en media.

De raad is onafhankelijk en adviseert, gevraagd en ongevraagd, over actuele beleidskwesties en subsidieaanvragen.

**RAAD
VOOR
CULTUUR**